

ราชনীติศาสตร์

ของพราหมณ์อนันตญาณ แลพราหมณ์คณามิสสกะ

พระมหาแก้ว กับ พระญาณวิจิตรแปล

คุณหญิงชนธรรมสารเวทย์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

มหาอำมาตย์ตรี พระยาธรรมสารเวทย์วิเศษภักดี

(ทองดี ธรรมศักดิ์) ป,ม. ท,จ,ว. ต,ช.

๕ ๘
เมื่อขวอก พ.ศ. ๒๔๖๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

(ผ.ท.บ๑)

มหาอำมาตย์ตรี พระยาธรรมสารเวทย์ วิเศษภักดี (ทองดี ธรรมศักดิ์)

พ, ศ, ๒๔๑๕-๒๔๖๑

คำนำ

คุณหญิงชน ธรรมสารเวทย์ ต. จ. มาแจ้งความต่อกรรมการ
หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ว่ามีศิรทฐาจะรียบพิมพ์หนังสือ
เป็นของแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์ตรี พระยา
ธรรมสารเวทย์วศิษภักดี ศรีสตยวัตตาพริยพาหะ (ทองดี ธรรมศักดิ์)
อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ ผู้สำนึ ขอให้กรรมการช่วย
เลือกเรื่องหนังสือให้ ข้าพเจ้าจึงเลือกหนังสือเรื่องราชনীติศาสตร์ให้
คุณหญิงชนพิมพ์ตามประสงค์
หนังสือเรื่องราชনীติศาสตร์นี้ บอกไว้ข้างท้ายหนังสือว่าพราหมณ์
อนันตญาณ กับพราหมณ์คณามิสสกะ เป็นผู้แต่ง ๒ คนด้วยกัน เห็นจะ
เป็นหนังสือแต่งในมัชฌิมประเทศแต่ตกตำบรวรรพ์มาช้านาน เข้าใจว่าเดิม
คงแต่งในภาษาสันสกฤต ครั้นไต่ลืบมาถึงเมืองพม่ามีนักปราชญ์
แปลเป็นคาถาภาษาข่าพิทในเมืองพม่าอีกชั้นหนึ่ง แล้วจึงไต่ลืบเข้ามา
ถึงเมืองไทย แต่เมื่อในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร พระบาทสมเด็จพระ
พระรามาธิบดีศรีสินทรมหาจักรีบรมนารถ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
โปรดให้พระมหาแก้ววชิราภรณ์แปลเป็นภาษาไทย แลสมเด็จพระ
สังฆราช (ม) เมื่อเป็นท้าวธรรมมอคมเป็นผู้ตรวจชำระถวาย เมื่อขลุ
พ.ศ. ๒๓๔๘ มีตัวลบบรรพ์หลวงครั้งรัชกาลที่ ๓ อยู่ในหอพระสมุด ฯ เล่ม ๑
พระมหาแก้ววชิราภรณ์ผู้แปลหนังสือเรื่องนี้ เข้าใจว่าภายหลัง
ได้เป็นพระราชาคณะที่พระญาณสมโพธิ เป็นอาจารย์ของสมเด็จพระ
วันรัตน์ (สมบุญ) กล่าวกันว่าช้านานทั้งภาษาพม่ารามัญ ทำนองจะตกไป

เมืองพม่าเมื่อครั้งเสียกรุงเก่า แล้วกลับมาได้เมื่อในรัชกาลที่ ๑ จึงได้
รู้ภาษาพม่า แต่หนังสือราชনীติศาสตร์ทพระมหาแก้วแปลถวายในรัชกาล
ที่ ๑ ได้ฉบบ์มาแปลแต่ตอนเดียวไม่จบ หอพระสมุด ฯ ได้ฉบบ์มาจาก
เมืองพม่าต่อมาจนจบจึงให้พระญาณวิจิตร (สิทธิ โลกนันทน์) เปรียญ
แปลต่อทพระมหาแก้วได้แปลไว้เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๑ จบคัมภีร์

หนังสือราชনীติศาสตร์นี้ ผู้แต่งหนังสือเรื่องอนโตโลกกคตข้อ
อรรถธรรมไปลงไว้ในหนังสืออื่นอีกหลายเรื่อง มีในหนังสือตำราพิไชย
สงครามเป็นต้น ดูเหมือนในหนังสือโลกนิตกจะมีบ้าง เพราะหนังสือเดิม
แต่งเป็นคาถาสภาสัททำนองเดียวกับหนังสือโลกนิต เมื่อหอพระสมุด ฯ
ได้แปลสำเร็จแล้ว เห็นว่าเป็นหนังสือเก่าควรจะมีพิมพ์รักษาไว้เหมือน
กับหนังสือโบราณเรื่องอื่น ๆ มีโอกาสจึงได้เลือกให้คุณหญิงชน
ธรรมสารเวทย์ พิมพ์แจกในงานศพสามี ประวัติของหนังสือราชনীติศาสตร์
ยุคเพียงเท่านั้น ต่อนี้จะว่าด้วยประวัติของมหาอำมาตย์ตรี พระยา
ธรรมสารเวทย์ต่อไป

ประวัติพระยาธรรมสารเวทย์

มหาอำมาตย์ตรี พระยาธรรมสารเวทย์วิเศษภักดี ศรีสตยวัตตา
พริยพาหะ (ทองดี ธรรมศักดิ์) ป.ม,ท.จ.ว,ต.ช, องคมนตรี
เนติบัณฑิต อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ชาหลวงพิเศษ เป็นบุตร
หลวงศักดิ์โยธายาล (เร่ว) กรมพระสรสวัสดิ์ มารดาช่อเอี่ยม เกิดที่
บ้านหลังวัดอรุณ ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ

๘/ บวอก พ.ศ. ๒๔๑๕ ตรงกับวันที่ ๑๗ ตุลาคม คฤศตศก ๑๘๗๒

การเล่าเรียนได้ศึกษาอักษรสมัยชั้นต้นที่บ้านบิดา แล้วไปเล่าเรียน
ในโรงเรียนวัดนาคกลาง โรงเรียนวัดอรุณ แล โรงเรียนหลวง ซึ่งพระยา
ศรีสุนทรโวหาร (น้อย) เป็นอาจารย์ใหญ่โดยลำดับมา ครั้นเมื่ออายุ
ครบอุปสมบทได้บวชที่วัดอรุณราชวราราม สมเด็จพระวันรัตน์ (ทิต) เมื่อ
ยังเป็นพระเทพโมลี เป็นพระอภัยมณี บวชอยู่พรรษา ๑ แล้วลาสิกขาบท
แรกเข้ารับราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ ไปฝึกหัดทำการในกรม

พระสุรัสวดีตามตำแหน่งของบิดา ได้เป็นเสมียนทำขานัญชีทางว่าว
แล้วเป็นเสมียนในกองเร่งเงินส่วยกระทรวงกระลาโหม

ถึง พ.ศ. ๑๔๓๕ (ร.ศ. ๑๑๑) เมื่อทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งกระทรวง
ยุติธรรมขึ้น จึงย้ายมารับราชการมีสังกัดในกระทรวงยุติธรรม เป็น
ตำแหน่งเสมียนจิตวาในศาลอุทธรณ์คดีราษฎรอยู่ ๒ ปี แล้วได้เลื่อนเป็น
เสมียนตรีในกองบัญชาการกระทรวงยุติธรรม ต่อมาเลื่อนขึ้นเป็น
ตำแหน่งเลขานุการในกรมการส่งสาส์นความอาญาของท ๑

ถึง พ.ศ. ๒๔๔๐ (ร.ศ. ๑๑๖) ย้ายไปรับราชการในกรมอัยการ
เป็นพนักงานว่าความแผ่นดินอยู่ ๑ ปี แล้วได้เป็นตำแหน่งปลัดกรม
อัยการ รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นท หลวงบริรักษ์จรรยาวัตร เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๔๑ (ร.ศ. ๑๑๗)

ถึง พ.ศ. ๒๔๔๒ (ร.ศ. ๑๑๘) เมื่อโปรดให้จัดศาลยุติธรรมตาม
หัวเมือง ให้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นผู้พิพากษาชั้นที่ ๑ ตำแหน่ง
อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลปราจีนบุรี รับราชการในตำแหน่งนี้อยู่

๘ ปี ๓ ๕ ได้เลื่อนขึ้นเป็นข้าหลวงพิเศษจัดการศาลยุติธรรมตามหัวเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ (ร.ศ. ๑๑๘) รัชมารชการในตำแหน่งนี้ ๘ ปี ในระหว่างนั้นได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนขึ้นเป็นพระบริรักษ์จรัญวาทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ. ๑๒๒)

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้เป็นตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษที่ในกรุงเทพ ฯ แลคงเป็นตำแหน่งข้าหลวงพิเศษจัดการศาลยุติธรรมหัวเมืองด้วย ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗) ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระยาธรรมสารเวทย์ ฯ รัชมารชการในตำแหน่งเดิมต่อมาจนตลอดอายุ

ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มียศเป็นมหาอำมาตย์ตรี ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้รับพระราชทานพานทอง แลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นตำแหน่งองคมนตรีแต่นั้นมา

พระยาธรรมสารเวทย์ ฯ ได้รับราชการพิเศษในตำแหน่ง แลได้ทำการพิเศษในการสอนกฎหมายหลายอย่าง คือได้เป็นครูสอนกฎหมายแก่นักเรียนในโรงเรียนกฎหมายอย่าง ๑ ได้เป็นกรรมการสอบไล่กฎหมายอย่าง ๑ ได้รับกระแสรับสั่งออกไปจัดตั้งศาลยุติธรรมมณฑลอิสานมณฑลอุดร แลศาลไต่ทักฎีกาเขตมณฑลขัตตธานัน นอกจากนี้ยังไปตรวจศาลยุติธรรมตามหัวเมืองทั้งที่ใกล้แลไกลในหน้าที่ข้าหลวงพิเศษเนื่อง ฯ พระยาธรรมสารเวทย์ ฯ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นบำเหน็จความชอบ ที่ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณตั้งแต่ในรัชกาล

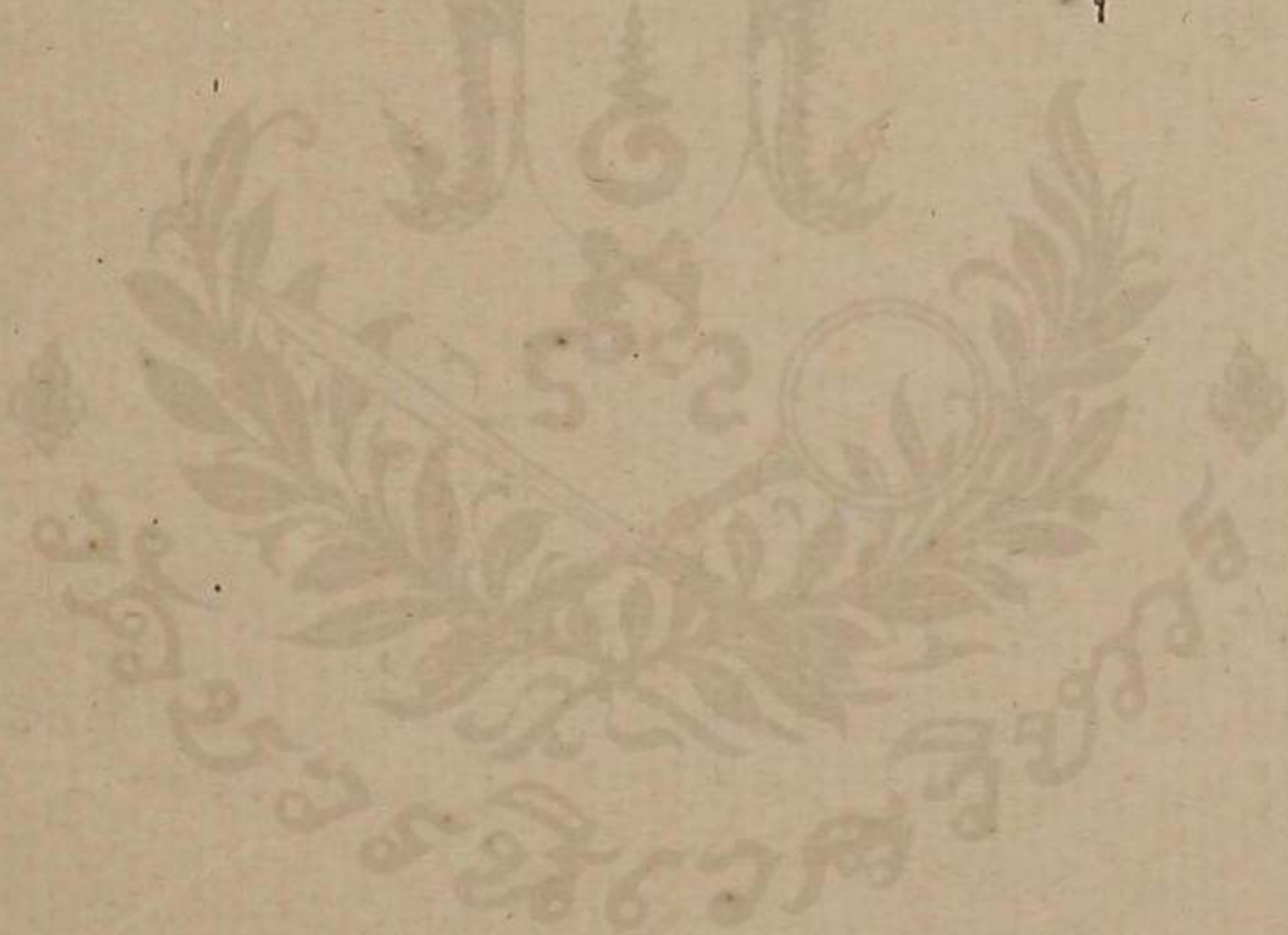
ราชনীติศาสตร์

ของ พราหมณ์ อนันตญาณ แล พราหมณ์ช็อคณามิสสกะ

มหาแก้ว วัชรราชบูรณ แปล ในรัชกาลที่ ๑ ตอน ๑

พระญาณวิจิตร (สีทธี โลจนานนท์) แปล ในรัชกาลปัจจุบันตอน ๑

บานแพนง ฉบับหลวง เขียนในรัชกาลที่ ๓

๑ วัน ๒ ๑๑ ๒ คำ จุลศักราช ๑๑๒๗ บัณฑิตยศก มหาแก้ว
บาเรียมุตรี วัชรราชบุตร แผลพระราชนิตินิคมจากพระบาทสมเด็จพระ
พระธรรมมอคม ใต้ชำระแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า ขุนสุนทรโวหาร ชำระ
สอบ ครั้นเดือน ๗ ๑๓๐ คำ จุลศักราช ๑๒๐๑ บัณฑิตยศก ข้าพระ
พุทธเจ้า ขุนชำนาญนิพนธ์ ชย ทูลเกล้า ฯ ถวาย ขอเดชะ

ราชันตี พระมหาแก้วแปด

๑ นโม ตัสส ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสส ฯ

๑ ราชันตีตถ รัญโญ ทัญญูจันมัตถสาธนี
 วุจเจเต พุทฺธิวุทฺธิตถ ปรารุญฺญูวิมุตฺตเน^๑ ฯ

ราชันตีตถ อนว่าคมภรอนชอวาราชันตีสาทรอินทรวงไว้

ซึ่งราชประโยชน์ พุทฺธิวุทฺธิตถ มีอนเจริญซึ่งขัญญาเป็นประโยชน์

ปรารุญฺญูวิมุตฺตเน ในกิริยาอันย้ายเสียซึ่งแว่นแคว้นแห่งพระยาอันเป็น

ข้าศึก ทัญญูจันมัตถสาธนี อันให้สำเร็จซึ่งประโยชน์ในอาตมาภาพ

ประจักษ์ รัญโญ แห่งนราธิบตี มยา อันข้า วุจเจเต กล่าว ฯ

๒ ๑ ชัตตยัสส อมัจฉัสส วักขามิ คุณล็กฺขณ

สทาภิไซ มหิปาโล สัมมา ภาตเต ปริกฺขเย^๒ ฯ

อหิ อนว่าข้า วักขามิ จักกล่าว คุณล็กฺขณ ซึ่งคุณล็กฺขณะ

ชัตตยัสส แห่งกระษัตริย์กตี อมัจฉัสส แห่งหม้ออำมาตย์กตี มหิปา

โล อนว่าพระเจ้าแผ่นดิน อภิไซ มีบุญราษอันใหญ่ยิ่ง ปริกฺขเย พัง

พิจารณาเนอง ๆ ภาตเต ซึ่งหม้ออำมาตย์ราชปโรหิต แลข้าเผาทงหลาย

สทา ในกาลทุกเมื่อ สัมมา ทวยคตี ฯ

๓ ๑ ชาเนยฺย ภาสนา พุทฺธิ สฺวาสา สัลลเมว ฯ

สจฺ สัพฺพาภิหารณ^๓ อาปทิตฺเต จ โปริเส ฯ

๑ ฉบับพม่าว่า ราชันตีตถ รัญโญ รัมมัตถสุขสาธนี

วุจเจเต พุทฺธิวุทฺธิตถ ปรารุญฺญูวิมุตฺตเน

๒ ,, สัมมา ภาตเต ปริกฺขเย

๓ ,, สจฺ สัพฺพาภิหารณ

ราชา อินฺวํพระเจ้แผ่นดิน ชาเนยฺย พงฺรุ พุทธิ ชงฺบุคคล
 อนมฺขัญญาแลหาขญญามิไค ภาสนา เหตุค้าเจรจา ชาเนยฺย พงฺรุ
 สลฺเฆว ชงฺผู้มสลวทรอนคแลมิไคคิ สํวาสา ด้วยกิริยาอันเสปสงวาส
 ชาเนยฺย พงฺรุ สํช ชงฺบุคคลอันสอาคแลมิไคสอาค สัพพะภาหิหาเรน
 ด้วยกิริยาอันนำมาชงการงานทงปวง ชาเนยฺย พงฺรุ โปริเส ชงฺบรรษคิ
 แลมิคิ อาปทค้เถ จ ในกาลเมื่อไภยมิ ๗

๔ อาลลลลล ขริ ทัพยํ ขริ พยาสกํ สลยํ
 อสนคฺฤจฺจ อสมค้ถํ ภาตยํ จเช นราธิโป ๔ ๗

นราธิโป อินฺวํพระนราธิบคิ จเช พงฺมละเสย ภาตยํ ชงฺราชบรรษ
 อาลลลลล มิสภาวะเกยจครัน ขริ มิจิตรอันหยาย ทัพยํ มิจิตรอันนคค
 เขลา ขริ มิมารยาตอันหยาย พยาสกํ อันกระทำชงการอันฉิบหาย
 สลยํ อันมิมายาลอหลวง อสนคฺฤจฺจ อันมิไคสนคคอส อสมค้ถํ อันมิไค
 อาจสามารถ ๗ แลบรรษอันประกอบไปด้วยโทษ ๘ ประการนมิควรรจะ
 ตั้งไว้ในท้เปนนราชบรรษ ๗

๕ ขริ พยสนกํ ลพฺภํ อปฺปสค้ถํ สลยํ ตถา
 มก้ชาภคฺญจ กค้ตารํ นาธิบจเจ นิโยชเย ๕ ๗

๔ ฉบับพม่าว่า อาลลลลล มฺขริ ทัพพํ ขริ พยสนกํ สลยํ
 อสนคฺฤจฺจ อสมค้ถํ ภาจฺจ นราธิโป
 ๕ ,, ขริ พยสนกํ ลพฺภํ อปฺปสค้ถํ สลยํ ตถา
 มก้ชาภคฺญจ กค้ตารํ นาธิบจเจ นิโยชเย

ทวยคิ เปสลิ กล่าวถ้อยคำอันเป็นทริก ทักขิ อันฉลาดในธรรม
สาตรราชสาตร ธิมมขักเข ในที่ผู้พิพากษาใหญ่ ๑ บรมกอบ
ไปทวยคุณ ๘ ประการควรตั้งไว้ในที่เป็นผู้พิพากษาผู้ใหญ่ ๑

๑๐ กลุชชช วินต์ญจ สัจจรัตนชานกั

สจ อวิรทัธ สัจจ ภาณทาคาเร วิธยเต ๑

ราชา อันว่าพระยา วิธยเต พงตังไว้ นร ชังชน กลุชชช
อันเป็นเชอตระกุลอันชอตรง วินต์ญจ อันคักษาในกักรักษาชังราช
ทรวัยโดยเคารพ สัจจรัตนชานกั อันรู้ชังตระกุลแก้วทังปวง
สจ มีการอันสอาด อวิรทัธ มิไครูปลึงพลาต สัจจ มีนาจตรเป็นอันค
ภาณทาคาเร ในที่เป็นพระคลัง ๑ บรมอันกอบทวยองค์ ๒ ประการ
น ควรจะพงตังไว้เป็นใหญ่ในพระคลัง ๑

๑๑ ไปราณนพานันตัง พลวี่ ขัยทัสสนั

สจ เขตสหิ ทักขิ ไทวาริเก วิธยเต ๑

ราชา อันว่าพระยา วิธยเต พงตังไว้ ชน ชังชน ไปราณ—
นพานันตัง อันรู้ชังคนอันเก่าแลใหม่ พลวี่ อันมีสติพละ ขัยทัสสนั
มกรยาอันเห็นเป็นทริก สจ มีการอันสอาด เขตสหิ อันอกกลันชัง
ความลำยาก ทักขิ อันฉลาดในทักขิกถามอันเลอียด ไทวาริเก ในที่
เป็นนายประตู ๑ แลบรมอันกอบทวยองค์ ๒ ประการน ควรจะพง
รักษาพระทวาร ๑

๑๑ ฉบับพม่าว่า กลุชกั วินต์ญัจ สัจจรัตนชานกั
สจ อวิรทัธ สัจจ ภาณทาคาเร วิธยเต

๑๒ ๐ บัญญา วากย สรุ ประจิตตานุลักขณ
 สันต ยโลกวาจ จ เอก์ ทเต วิชยเต ๑๒ ๗

นราธิโป อันว่าพระยา วิชยเต พงตังไว้ เอก์ นร ชงชนน

๐๒ บัญญา อนมขัญญา วากย อันรุเจรจา สรุ อันแกลวกลา ประจิต-
 ตานุลักขณ อันกำหนดชงจิตรแห่งผู้ อน สันต อันมีใจอันเลอียด ยโล
 กวาจ จ อารูชงคามิประการอันตนกล่าว ทเต ในที่เปนคราชทูต ๗

๑๑ บรมอันกอบด้วยคุณ ๖ ประการนี้ ควรเปนคราชทูต ๗

๑๓ ๐ สก ุตตปริวิกรัซ สัมเลซ สุลักขิต
 เมธาว วากยปฏุก ทักเขต เลกขณ ๑๓ ๗

นราธิโป อันว่าพระยา ๑๓ ๗

สก ุตตปริวิกรัซ อันฉลาดในกิริยาอันกำหนดชงคามิอันกล่าวคราวเดียว
 สัมเลซ ขคเขียนเร็ว สุลักขิต มิลายมิอองาม เมธาว มิขัญญา
 อันเร็ว วากยปฏุก อันรุเจรจา ทักซ อันฉลาดในลายลักษณอักษร
 เลกขณ ในที่เปนคราถลักษณ ๗ บรมอันกอบด้วยคุณ ๖ ประการนี้
 ๑๑ ควรจะเปนคราถลักษณ ๗

๑๒ ฉบับพม่าว่า บัญญา วากย สรุ ประจิตตานุลักขณ
 สัทธิ บโตกัถวาทีญจ เอก์ ทเตบิ ธิยเต ๗
 ๑๓ ,, สก ุตตคหิ ทักซ สัมเลซ สุลักขิต
 เมธาว วากยปฏุก ทักเขต เลกขณ รูป ๗

๑๔ ๐ บัญญา ปรหมัตถเน ชยภูมิสุชานกั
 พยสเนสุ ปริชาคิ สเห ทุกขิ สเห สุขิ^{๑๔} ๑
 เสนางคพยุหสัถถัญญู^{๑๕} วาหเนสุ อเชทกั
 วิสรคโคเนเปตัง เสนาโมกเข วิธยเต ๑

นราธิโป อินว่าพระยา วิธยเต พงตงไว นร ชงชน บัญญา
 อินมัญญา ปรหมัตถเน ในกิริยาอินย้ายเสยชงเสนาแห่งพระยาอิน
 เปนบัจจามิตร ชยภูมิสุชานกั อินมปรกตริชงไชยภูมิ อปริชาคิ อิน
 มิไคละเสยชงหมุเสนา พยสเนสุ ในกาลเมอพลฉิบหาย สเห ทุกขิ
 สเห สุขิ อตกถนชงทุกขแลสชกบถวยเจาตนกคิแลหมุเสนาแห่งตน
 กคิ เสนางคพยุหสัถถัญญู อินรูชงคิมภรเสนาางคพยุหะ วาหเนสุ
 อเชทกั อินรูจกแจงยงพลพาหนะมิไคให้ลาบาก วิสรคโคเนเปตัง อิน
 กอบถวยคุณคิอความเพียรแลแกลวักลา เสนาโมกเข ในทีเปนประธาน
 แห่งเสนา ๑ แลบรรษอินกอบถวยคุณ ๘ ประการนั ควรทีจะเปน
 เสนาขคิผู้ใหญ่ ๑

๑๕ ๐ บิตุบิตามหา ทักโข^{๑๖} สัถถัญญู มิคัตตปาจโก
 โภชยุตโต วิภัตโต ๑ สุปกาโร ปลัสสิโต ๑

๑๔ ฉบับพม่าว่า บัญญา ปรหมัตถเน ชยภูมิ สุชานกั
 พยสเน จาปริจจาคั สโมทุกขสโมสุขิ
 ๑๕ ,, สมัตถิ สจิสัตถัญญู
 ๑๖ ,, บิตุบิตามหา ทักโข

ปรีโส อันว่าบรม ชีตชีตามโห เป็นพ่อครัวแต่สืบอายุแห่งขี้
 ทักโข ฉลากในการหุงต้ม สัตถัญญโณ รัคัมภีร์หุงต้ม มีตตปาจโก
 รัหังต้มพอประมาณ โภชยัตโต อยู่เป็นนิจในที่เป็นพ่อครัว วิภัตโต
 รัตกแต่ง ปลัสสิโต อันโลกิยชนสรรเสริญ สุปกาโร ว่าเป็นพ่อครัว
 อนันติ ฯ บรมกอบด้วยคุณ & ประการนี้ ควรตั้งไว้ในที่เป็นราช
 ภาตการก ฯ

๑๖ อายุเพทสัทโธ ทักโข สัตถัญญโณ ขีตชีโน
 เสฏฐิสลคฺโคเนเปโต เอโส เวชโซ ปลัสสิโต ฯ

โย ปรีโส อันว่าบรมผู้ใด อายุเพทสัทโธ อันรูซึ่งคัมภีร์
 แพทย์เป็นต้น ขีตชีโน มีปรกติเห็นเป็นที่รักใคร่ เสฏฐิสลคฺโคเน-
 เปโต ประกอบด้วยศิลาจารคุณอันประเสริฐ เอโส ปรีโส อันว่าบรม
 นั้น ปลัสสิโต อันบุคคลสรรเสริญ เวชโซ ว่าเป็นแพทย์อนันติ ฯ
 แลบรมกอบไปด้วยองค์ & ประการนี้ ควรตั้งไว้ในที่เป็นแพทย์ ฯ

๑๗ สุชานันตํ สจิทักขิ อิมมิกํ พหุสัทถกํ
 อโลภํ อัมปมัตตคญฺจ เสเวยยเตจํ ราชันตฺติเก ฯ

ราชปรีโส อันว่าราชบรม เอตํ ปรีสํ ยังบรมนั้น สุชานันตํ
 รัชชณาไศรยแห่งเจ้า สจฺ อีสอากาศแลไพบลย์ ทักขิ อันฉลาก
 อิมมิกํ อันรทษาธรรม พหุสัทถกํ อันรัคัมภีร์เป็นอันมาก อโลภํ มี
 โลภน้อย อัมปมัตตคญฺจ มีสติอันมิได้รู้หลงลืม เสเวยยเตจํ ฟังให้เฝ้า
 เป็นนิจ ราชันตฺติเก ในที่แห่งพระยา ฯ บรมอันกอบด้วยคุณ & ประการนี้
 ควรตั้งไว้ในที่เป็นราชเสวก ฯ

๑๘ เพทาเพทังคัสตัญญโณ ชัยปโหมปรายโน
 อายทิมเมตโต นิจัง เอโส ราชปโรหิตโต ฯ

โย ปุริโส อันว่าบุรุษผู้ใด เพทาเพทังคัสตัญญโณ อันรู้ซึ่ง
 สาทรรเภทอันน้อยอันใหญ่ ชัยปโหมปรายโน ฉลาดในกิริยาอันบุชายัญ
 อายทิมเมตโต กระทำซึ่งเมตตาคาจิตรเหตุจะให้ยื่นแห่งพระชนม์ นิจัง
 เปนนิจ เอโส ปุริโส อันว่าบุรุษนั้น ราชปโรหิตโต ชื่อว่าราชปโรหิต ฯ
 บุรุษอันกอบด้วยคุณ ๓ ประการนี้ ควรตั้งไว้ในที่เป็นราชปโรหิต ฯ

๑๙ รัทขิตันทรีย สาทัก ๑๗ นานาภาษาส โกวิท
 ธิมมรต มชาเปกข นานาสีขบ วิสารท
 กลลลยตต ภาต อันเตปเร สฐาปเย ๑๘ ฯ

นราธิโป อันว่าพระยา สฐาปเย พงตั้งไว้ในอันที่ ปุริส ซึ่ง
 บุรุษ รัทขิตันทรีย มอนทรียอันรักษา สาทัก มีสภาวะดี โกวิท
 ฉลาดรู้ นานาภาษาส ในภาษาทั้งหลายต่าง ๆ ธิมมรต ยินดีในธรรม
 มชาเปกข เล็งแลดูซึ่งหน้าแห่งเจ้า นานาสีขบ วิสารท รู้ซึ่ง
 ศิลปสาครต่าง ๆ กลลลยตต อันประกอบด้วยตระกูลแลศีล ภาต
 อันรู้เกรงกลัวซึ่งเจ้า อันเตปเร ในพระราชวัง ฯ บุรุษอันกอบด้วย
 องค์ ๘ ประการนี้ ควรจะพึงใช้สรอยภายในแห่งพระราชวัง ฯ

๒๐ ขัญญา อนรัตโต จ สโร มัตติคณเ ยตโต
 ยัสส ภาฏ นราธิโป ๑๙ ตัสส สัพพิ สมิชฌติ ฯ

๑๓	ฉบับพม่าว่า	รัทขิตันทรีย	สาธิตต์
๑๔	”	อันเตปเร	สุริยเต
๑๕	”	ยัสส ภาฏ	นราธิบัสส

ภโฏ อันว่าราชบุรุษ ยัสส์ นราธิโป เมาะ นราธิยัสส์
 แห่งนราธิยติพระองค์โต ขัญญา ประกอบด้วยวิจาร์ณขัญญา
 อนรัตโต จ ยินดีซึ่งการงานแห่งเจ้ายิ่งนัก สุโร แกล้วกล้า มั่นคิคุณ
 ยุตโต จ ประกอบด้วยคุณคือความคืด สัพพิ กิจจ อันว่ากิจทั้งปวง
 สมิชฌติ สำเร็จ ตัสส์ นราธิยัสส์ แก่นราธิยตินั้น ๗ บุรุษอันนำมา
 ซึ่งประโยชน์ทั้งปวงให้สำเร็จแก่เจ้าเห็นปานดังนี้ ควรจะตั้งไว้ในที่
 ฐานันดรอันยิ่ง ๗

๒๓ ๐ ฐานันดร เว ยุตโต พาหุ สัตตยสาปยัญจตา
 สัมพันธตา สราเชน ชยาคู หิตมรหติ
 อโต สำกู อสำกู วา มโนหริ สุกุลลภา ๗

โย ราชปุริโส อันว่าราชบุรุษผู้โต ยุตโต ประกอบไปด้วย
 ฐานันดร ในฐานันดร อัญจตา มีสภาวะมิได้ลอลวง ราชานัน ซึ่งเจ้า
 สัมพันธตา มีสภาวะประพฤติเลียงชีวิตรเนื่อง ๗ สราเชน กบด้วยเจ้า
 แห่งตน พาหุสัตตยสาปิ แม้เหตุนั้นมิสามารถกำลังแขนแลม
 บรวารยศ อโต เมาะ ตัสมา เหตุนั้น โส ปุริโส อันว่าบุรุษเห็น
 ปานดังนั้น อรหติ ควร ชยาคู เพื่อจะพิศทูล สำกูว่า ซึ่งคำอันคกค
 อสำกูว่า ซึ่งคำอันมคกค หิต อันจะให้เป็นประโยชน์แก่เจ้าแห่งตน
 สุกุลลภา อันเจ้าแห่งตนจะได้เป็นอันยาก มโนหริ นำมาซึ่งความยินดี
 แก่จิตร ๗

๒๒
 ๐ โนนนา นุนโน นานาน โนนานานุนัน นุนโน
 นุนันโน นุนโนนา น เนโน นุนนุน^{๒๐} ๑
 ปรีโส อินว่าบรุษ อุนานโน ชนะซึ่งคนอินตำซำ นโน
 มิได้ชื่อว่าชนะดี ปรีโส อินว่าบรุษ อุนโน ยังคนมีกำลังอินน้อย
 ให้พ่ายแพ้ นานโน มิได้ชื่อว่าบรุษดี ปรีโส อินว่าบรุษ นานานโน
 ชนะซึ่งคนมีกำลังมาก อุนโน ชื่อว่าบรุษอันประเสริฐ ทาโส อิน
 ว่าทาส อุนโน อินเจ้าชนะ นุนันโน แม้นแลชนะแล้ว นุนโนนา
 มิได้ชื่อว่าชนะดี ปรีโสอินว่าบรุษ นุนนุนน เขียดเขียนซึ่งคนอินตน
 ชนะแล้ว นเนโน มิได้ชื่อว่าคนดี

๒๓
 ๐ สามิ สามินโคมัจโจ ชนปโทยี่ สุชชโน^{๒๓}
 ทคคิ ทคคคโคเนเปตติ ทณโท ทโสานรูปโต
 โโกโส อักขยสัมปัตติ มิตตัญจ ภายลยัตติ
 สัตตปกตติโย วุตตะธา ราชนตวิจกชณา^{๒๒} ๑
 สัตตปกตติโย อินว่าราชปรกตติทั้งหลาย ๗ นัยหนึ่งว่าราชภณทั
 ทั้งหลาย ๗ ก็ว่า สามิ จ คือเจ้ากตติ อมัจโจ คืออำมาตย์กตติ สามิ-
 นุโค อินตติตามซึ่งเจ้า ชนปโท คือชนบทกตติ สุชชโน อินมีสัพบรุษ
 ทคคิ คือคอุทั้งหลาย ๓ คือคูน้าแลคอุเขอกแลคอุแห่งกตติ ทคคคโคเนเปตติ

๒๐ ฉบับพบว่า โนน นุนโนน นุนโนน นานานุนโน นานานุน
 น นานุนโน นุนโนน นานเนโนนุนนุน ๑
 ๒๑ ,, ชนปโท วิสัชชโน
 ๒๒ ,, ตัตถ ปกตติโย โหนตติ วุตตะธา นีติ วิจกชณา

อันพิจารณาเนือง ๆ ๑ อธิบายว่า ราชบรมผู้เป็นข้าราชการ พึงกระทำ
ความเพียรเพื่อจะให้องค์ที่ปกกลไปนั้นให้บริบูรณ์ ๑

๒๖ อิตตานเมว ปฐุม มิจเณ คุณปลังคม
กเรยย คุณลยัตถ์ ตโต เสลล ปริกขเย ๑

ราชา นาม ซออันว่าพระยา อิจเณ พิงปราถนา คุณปลังคม
ซึ่งกริยาอันเข้าไปไกลซึ่งสัปรุชอันมขญญามอาจารย์เป็นต้นอันกอบด้วย
คุณ อิตตานเณว ด้วยอาตมาแท้จริง ปฐุม กอน กเรยย พิงทำ
อิตตานเณว ซึ่งอาตมาแท้จริง คุณลยัตถ์ ให้ประกอบด้วยคุณคือ
คิลปสาทร มีทรงช้างแลทรงม้าเป็นต้น ปริกขเย พิงพิจารณา เสลล
ซึ่งองค์ ๖ มีอำนาจเป็นต้นอันเคษ ตโต แต่ลำดับนั้น ๑

๒๗ ขัญญา พทธิมา เจว หินกถนวิซชน^{๒๓}
ทักโข ขโม สอช จ ธิมิโก อนสยโยโก ๑

นราสโก อันว่าพระนราธิบผู้ประเสริฐ ขัญญา มีขัญญา
พทธิมา เจว ฐพลนซึ่งอชณาไศรยแห่งผู้อื่น หินกถนวิซชน อาจเว้น
เสยซึ่งคำแห่งคนอันต่ำช้า ทักโข ฉลาดในที่ต่าง ๆ ขโม มี
พระไทยอันออกกลัน สอช จ มีพระไทยอันชอตรง ธิมิโก ทรง
ซึ่งทศพิธราชธรรม อนสยโยโก มิได้วิศยาซึ่งสมบัติแห่งผู้อื่น ๑

๒๘ สุกกุโร สัมพันธาติ สหยัตโต จ สติมา^{๒๔}
ปรนาสชัญญา วิโร ธิติมา ขยวิทตมา ๑

๒๓ ฉบับพม่าว่า หินกตา วิวิซชน
๒๔ ,, สติยัตโต จ สัตติมา

นราสโก อันว่าพระนราธิบดินทร์ประเสริฐ สฤษฏ์สุกโร กระทำ
 ชงกรรมคอกิริยาอันพิจารณาเป็นอันดีชงกรรมมีสรรเสริญแลติเตียนใน
 ความเพียรเป็นต้น สัมพันธาทิสหยัตโต จ อันประกอบด้วยคุณ ๖ ประการ
 คือ สัมพันธแลมิตรสัมพันธ แลย้ายเสียชงซาคักแลการณรงค์
 แลทำลายเสียชงความรักแห่งกระษัตริย์ทั้งหลายอันเป็นซาคัก แลได้
 ชงทพง สติมา กอบด้วยสติอันอาจ คือคึกการงาน ปรนาสชัญญา
 ฐชงกิริยาอันทำลายแห่งพระยาทั้งหลายอันเป็นซาคัก วิโร อัน
 แกล้วกล้าสามารถ ธิติมา มีบุญญาอันตั้งมั่น ขยวทัตมชา อันรู้
 ชงสิ่งอันฉิบหายแลเจริญ

๒๘ ๐ อุปการกัญญโณ สุโร ๒๕ พุทธิเสวี อพยสโน
 ปริกชการี อนินโท ทัพหการี จ ปฏินญเณ ๗

นราสโก อันว่าพระนราธิบดินทร์ประเสริฐ อุปการกัญญโณ ฐชง
 คุณแห่งผู้อื่น สุโร แกล้วกล้า พุทธิเสวี สรียงเสพผู้ใหญ่ทั้งหลาย ๓
 คือผู้มีบุญญามาก แลมีอายุสงแลตระกูลอันสูง อพยสโน มีไต่กระทำ
 ชงการอันเป็นเหตุแห่งความฉิบหายมีชนไก่แลพนนเป็นต้น ปริกชการี
 มีปรกติพิจารณาแล้วกระทำ อนินโท มีไต่ติเตียนท่านผู้อื่นอันมิควร
 แก่ติเตียน ทัพหการี จ มีปรกติกระทำมัน ปฏินญเณ ในปฏินญาณแล้ว ๗

๓๐ ๐ อวิพยสนการัญญโณ ชิตโกโธ ชิตินทริโย
 อโลโก นิตทาลโส โน ๒๖ จากี วินยภาสโก ๗

๒๕ ฉบับพม่าว่า อุปการกัญญโณ สุโร
 ๒๖ ,, อโลโก น นิตทาลโส

นราสโก อันว่าพระนราธิบดิ์ผู้ประเสริฐ อธิปไตยสนการัญญโณ
 อันรูซึ่งเหตุอันทำลายแห่งคนอันเป็นข้าศึก ชิตโกโร อันชนะซึ่งความ
 โกรธ ชิตันตรีโย ชนะซึ่งอินทรีย์มีจักษเป็นต้น อโลโก มิได้มักมาก
 ในอามิศ โน นีททาลโส มิได้มักหลยแลเกียจคร้าน จากิ มีปรกติ
 บริจาค วินยภาสโก มีปรกติสั่งสอนซึ่งทาสกรรมกรอันมิได้ฉลาด
 ให้ฉลาด ฯ

๑๑ วิโมโห อปรีคคโห ยียทส์ลี สันตมานโก

เทสกาลัญจ ชานาติ ยุตโต สัตตธัมเมน ฯ

นราสโก อันว่าพระนราธิบดิ์ผู้ประเสริฐ วิโมโห มิได้หลงลืม
 อปรีคคโห มิได้กระทำซึ่งกรรมมีทำลายเสียซึ่งเขยวงาแห่งเมือง
 แลควักเสียซึ่งจักษแห่งเมือง แลย้ายเสียซึ่งธงไชยแห่งเมือง แล
 วิปริตแห่งเมืองเป็นต้น ยียทส์ลี มีกริยาอันเล็งแลคเป็นทริก
 สันตมานโก นบถอซึ่งคนเป็นลัปบุรุษ ยุตโต ประกอบไป สัตตธัมเมนจ
 ทัยวัตถ ๗ ประการเป็นเหตุเจริญแห่งสังสาระปัจจุบัน ชานาติ ฐึ
 เทสญจ ซึ่งประเทศอันคแลมมิไคคกค กาลัญจ ซึ่งการอันควรแลมมิไค
 ควรกกค ฯ ยาทัน อธิบายว่าพระราชาบุตรแลพระเชษฐา ชื่อว่าเขยวงา
 แห่งเมือง ถันนิกปราชญุราชปโรหิต อันรูซึ่งบัญญัติไตรเภท ชื่อว่าจักษ
 แห่งเมือง หม่ออำมาตย์ราชเสนอันยังยง ชื่อว่าคัคะแห่งเมือง เศรษฐ
 คฤหบดี ชื่อว่ามณฑลทองแห่งเมือง ฤาษีมุนิผู้มีปัญญา ชื่อว่าธงไชย
 แห่งเมือง ลูกหญิงชายแห่งคนทั้งหลายคจแ่วนล่องแห่งบิคามารคา
 บิคามารคาคจมณฑลคจวงหน้า แลทำลายย้ายซึ่งบุตรแลธิดาผู้ อนถอ

๓๓
 ๐ ยถาวุคฺเตหิ कुणेहि สัมบันโน โส นราสโก
 สกลํ เมทนํ ชิตฺวา ปุญฺญสิริสฺส ภาชโก ฯ

โส นราสโก อันว่าพระนราธิบดีนั้น สัมบันโน ประกอบไป
 कुणेहि ด้วยหม่อมคุณทั้งหลาย ยถาวุคฺเตหิ มีประการอันกล่าวแล้ว
 ชิตฺวา ปรายแล้ว สกลํ เมทนํ ซึ่งข้าศึกในพนแผ่นดินทั้งปวง ภาชโก
 ใต้ ปุญฺญสิริสฺส ซึ่งบุญญศิริ โหติ มี ฯ

๓๔
 ๐ นิจํ สุตฺตโร ปญฺโญ เมธาวี อนุสฺสยโก
 คุรฺปเสวโน ราชา ยํยํไปติ วิปลํ ยสํ ฯ

โย ราชา อันว่าพระยาองค์ใด สุตฺตฺตโร ทรงซึ่งกิริยาอัน
 สคฺย นิจํ เปนนิจ ปญฺโญ ประกอบด้วยวิจารณ์ปัญญา เมธาวี มี
 ธรรมโมชปัญญา อนุสฺสยโก มิได้ถูกยาซึ่งสมบัตินั้นผู้อื่น คุรฺปเสวโน
 สร้อยเสพซึ่งท่านผู้เป็นครู โส ราชา อันว่าพระยานั้น ยํยํไปติ ถึง
 ยสํ ซึ่งอิศริยยศแลบริวารยศ วิปลํ อันไพบลย์ ฯ

๓๕
 ๐ ยตฺโต สคฺตฺติ อังเคहि นิตฺตตถญฺจ พทฺธิมา
 สมันตํโก ปถวี สัพฺพ ราชา เซตฺ วิจกฺขโณ ฯ

โย ราชา อันว่าพระนราธิบดีองค์ใด ยตฺโต ประกอบไป
 สคฺตฺติ อังเคहि ด้วยองค์ทั้งหลาย ๗ มีประการอันกล่าวแล้ว แลวัตร
 ทั้ง ๗ เป็นเหตุแห่งความเจริญในปัจจุัน พทฺธิมา มีปัญญาอันรู้ซึ่ง
 เหตุ ๖ ประการ มีฉันทะแห่งคนอันกล่าวเป็นต้น นิตฺตตถญฺจ ซึ่งคัมภีร์
 นิตฺตฺสาทร วิจกฺขโณ ประกอบไปด้วยวิจารณ์ปัญญาในกิริยาอันจะให้

ซึ่งรางวัลแลอาชญาอันสมควรแก่คุณแลโทษ โส ราชา อันว่าพระ
 นราธิบดินัน สมิตโต อาจ เขตต์ เพื่อจะชนะ ปรถวิ ซึ่งขี้จามิตรใน
 แผ่นดิน สกล ทั้งปวง ฯ

๓๖ อินทาทิจโจ ๑ วาย ๑ ยโม มหาสมุททโก
 จันท์ภุมบัสซันโน ๑ รัญโญ อัญญุคณา ภาเว^{๒๘} ฯ

อัญญุคณา อันว่าคุณ ๘ ประการ อินทาทิจโจ ๑ คือพระอินทร์
 แลพระอาทิตย์กิติ วาย ๑ คือพระวายุเทวกากิติ ยโม ๑ คือ พระยายมกิติ
 มหาสมุททโก ๑ คือ มหาสมุทกิติ จันท์ภุมบัสซันโนโก คือ พระจันทร์แล
 ภุมเทวกาแลอภวลาหกเทวกากิติ ภาเว พงมี รัญโญ แก่พระยา ฯ

๓๗ ยถา สักโก เทวราชา อนุคณหาคี ปาณิน
 นิคคหขคคเหเนว อินทสโม นราธิโป^{๒๙} ฯ

สักโก อันว่าพระอินทร์ เทวราชา เปนพระยาแห่งเทวกา
 อนุคณหาคี อนุเคราะห์ ปาณิน แก่เทวกาทั้งหลาย นิคคหขคคเหเนว
 ด้วยกริยาอันซ่มซแลยกยอแท้จริง ยถา ฉนโต นราธิโป อันว่าพระนรา
 ธิบคิ อินทสโม เสมอด้วยพระอินทร์ อนุคคณหัยย พงอนุเคราะห์
 ปาณิน แก่สัตว์ทั้งหลาย นิคคหขคคเหเนว ด้วยกริยาอันซ่มซแลยก
 ยอแท้จริง ฯ อธิบายว่า พระนราธิบคิ พงซ่มซแลยกยอซึ่งข้า
 ราชการอันสมควรแก่โทษแลคุณ ฯ

๒๘ ฉบับพม่าว่า อินทัสส สักถัสส วายัสส ยมัสส สมุททัสส จ
 จันท์ภุมบัสซันนัสส รัญโญ อัญญุคณ โภาเว

๒๙ ,, อินทสมา นราธิปา

๓๘ อัญญา มาลี ยถาทิจโจ โทยํ หรติ วิสิภ
เอวํ รัฏฐเฐ พล ราชา หเว อาทิจจสาทิสโส ฯ

อาทิจโจ อันว่าพระอาทิตย์ โทยํ ยงน้ำ หรติ ค่อยให้แห้ง
เหือด วิสิภ ทัวยรัคมีแห่งตน คือ ร้อน อัญญา มาลี สัน ๘ เดือน ยถา
ฉนโต ราชา อันว่าพระนราธิบดิ์ อาทิจจสาทิสโส เหมือนทัวยพระอาทิตย์
หเว พงนำไป พล ซึ่งของส่วยอันยังเกิด รัฏฐเฐ ในแวนแคว้นแห่ง
ตน วิสิภ ทัวยรัคมีแห่งตน คือสังคหะวัตถุอันชื่อว่าสัสสมะระ ฯ

๓๙ ปวิส สัพพภูทานิ ยถา จรติ มาลโต
เอวํ कुเยหิ ชาเนยย มาลุตัสส วัตตํ อิทํ ฯ

มาลโต อันว่าลม ปวิส เมื่อพัดไป สัพพภูทานิ ยงกายแห่ง
สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จรติ ก็จรไป ยถา ฉนโต ราชา อันว่าพระนรา
ธิบดิ์ ชาเนยย พงรู้ซึ่งเหตุอันค้แลร้าย कुเยหิ ทัวยคนสอดคนแถม
ทั้งหลาย เอวํ เมาะ ตถา ทังนั้น อิทํ สัพพภูตปวิสจรรณํ อันว่ากิริยา
อันพัดจรไปในสัตว์ทั้งปวง วัตตํ เปนจาริต มาลุตัสส แห่งลม ฯ
อธิบายว่าตังไวซึ่งคนสอดคนแถมให้รู้เหตุค้แลร้าย ชื่อว่าเปนจาริตเหมือน
ทัวยลม ฯ

๔๐ ยถา ยัมยัมยัม วา ยัตตกาละ นิปัจจติ
ยถารหิ ทณฺฑาทานิ ยมัสเสตํ วัตตํ ภาเว ฯ

ยโม อันว่าพระยายม นิปัจจติ ชักถาม ยัม ซึ่งคนอันเป็น
ทรกกคิ อัยย ซึ่งคนอันมีใจเป็นทรกกคิ ยัตตกาละ ในกาลอันถึงซึ่ง

๓๐ ฉบับพม่าว่า มตกาละ นิรััจจติ

ควรแก้กรรม ยถา ฉนโต ราชา อันว่าพระนราธิปัตติ กเรยฺย พง
 กระทำ ทัณฑทานํ ซึ่งกิริยาอันให้อาชญา ยถารหิ โดยอันควรแก้
 โทษ เหว้ เมาะ ทถา เหมือนตงนั้น เอตํ ขยายขนิปจฺจนทัณฑทานํ
 อันว่ากิริยาอันชักถามซึ่งคนรักแลซึ่งแลให้ซึ่งอาชญา วัตตํ เปน
 จาริต ยมัสส แห่งพระยายม ภาเว พงมิ ฯ

๔๑ ยถา ปุเรนตี ชุทฺทกา ลินฺธุ อากังขยฺ วินา
 ทถา นากังขเย ราชา สมุทฺทสฺส อิทํ วัตตํ^{๓๑} ฯ

ลินฺธุ อันว่าพระมหาสมุท วินา เว้นแล้ว อากังขยฺ ซึ่งความ
 ปรารถนาแห่งน้ำอันจะไหลไปสู่แม่นํ้าน้อย ชุทฺทกา อันว่าแม่นํ้าน้อย
 ทั้งหลาย ปุเรนตี เต็ม ยถา ฉนโต ราชา อันว่าพระนราธิปัตติ
 นากังขเย มีพึงปรารถนา สัพพณํ ซึ่งทรัพย์ทั้งปวง ทถา เหมือน
 ตงนั้น อิทํ น อากังขนํ อันว่ากิริยามิไต่ปรารถนา วัตตํ เปนจาริต
 สมุทฺทสฺส แห่งสมุท ภาเว พงมิ ฯ

๔๒ ปริปุณฺเณ ยถา จินฺทํ ทิสฺวา หาสฺนติ มนุสฺสา^{๓๒}

เอวํ สัพเพ ชนา นิจฺจํ ตุสฺสฺสนฺติ ราชินโน มุขิ

ตโต ทัสเสยฺย อิตฺตานํ จินฺทสโม นราธิโป ฯ

มนุสฺสา อันว่ามนุษย์ทั้งหลาย ทิสฺวา เห็นแล้ว จินฺทํ ซึ่ง
 พระจันทร์ ปริปุณฺเณ อันบริบูรณ์ หาสฺนติ ชนสมยินตี ยถา ฉนโต

๓๑ ฉบับพม่าว่า สมุทฺทสฺส วัตตํ อิทํ

๓๒ ,, ทิฏฺฐา หสฺนติ มานุสา

๕๑ ราชานาม ช่ออินว่าพระยา ลักเช พงส์ำเนยก เมาะว่า
 พงคเยยงอย่าง เอก วัตต ชงจาริตอนหนึ่ง สหำ แต่ราชสห
 ลักเช พงส์ำเนยก เอก วัตต ชงจาริตอนหนึ่ง พกา แต่ณกยง
 ลักเช พงส์ำเนยก จัตตาริ วัตตานิ ชงจาริตทงหลาย ๕ กุกุกฏา
 แต่ไก ลักเช พงส์ำเนยก ยัญจ วัตตานิ ชงจาริตทงหลาย ๕ กากา
 แต่กา ลักเช พงส์ำเนยก ฉ วัตตานิ ชงจาริตทงหลาย ๖ สห
 แต่สนช ลักเช พงส์ำเนยก ตนิ วัตตานิ ชงจาริตทงหลาย ๓ คัทธภา
 แต่ลา ๗

๕๒ ๐ มหากมม ชุททก วา ย กมม กาทมิจฉติ
 สมารมเกน กาทัพพิ สหำ เอก ตถา ภเว ๓๕ ๗

๕๓ ๐ ราชำ อินว่าพระนราชิชติ อิจฉติ ปราณำ กาค เพอจะกระทำ
 ย กมม ชงการงานอนโต มหากมม วา คอการใหญ่กติ ชุททก
 วา คอการนอยกติ ต กมม อินว่าการนอยแลใหญ่ัน ริญญา
 อนพระนราชิชติ กาทัพพิ พงกระทำ สมารมเกน ควยกรียาอันขรารภ
 เสมอกัน เอก วัตต อินว่าจาริตอนหนึ่ง สหำ แต่ราชสห ภเว
 พงมิ ตถา ควยประการคิงกล่าวแลวันน ๗

๕๔ ๐ อินทรียานิ สสยโม พโกว ชนทิตโต ภเว
 เทสกาโลปยันนานิ สัพพกมมานิ สาธเย ๗

๕๕ ๐ ราชำ อินว่าพระนราชิชติ ชนทิตโต มขัญญา สสยโม
 สำรวมเปอนอนคิ อินทรียานิ ชงอินทรียทงหลายมิจกษุเปอนัน ภเว

๓๕ ฉบับพม่าว่า สัพพารมเกน กาทัพพิ สหำ เอก ตถา ภเว

๕๓ อิตยัมพฺยาตีเมธุนา วัจฺยขัสสวานิโรธา

ทิวา สฺยฺยา ชาครา วัจฺยโต โรคา ภาวันตี ๑ ๑

โรคา อันว่าโรคทั้งหลาย ภาวันตี มี อิตยัมพฺยา ๑ เหตุ
บริโภคน้ำมากยิ่งนักก็ อติเมธุนา ๑ เหตุเสพเมธุนมากยิ่งนักก็
วัจฺยขัสสวานิโรธา ๑ เหตุออกกลิ่นไว้ซึ่งอจจาระแลขัสสวานะก็ สฺยฺยา ๑
เหตุหลบก็ ทิวา ในกลางวัน ชาครา ๑ เหตุตกก็ วัจฺยโต
ในกลางคืน ๑

๕๔ อิตยัมพฺยา น ชิริตี นิรมฺพฺยาซี เอว โส

ตัสมา คหณิตีกฺขาย มหฺ มหฺ ภาวฺ ยีเว ๑

อาหาโร อันว่าอาหาร น ชิริตี มีไต้ย้อย อิตยัมพฺยา เหตุ
บริโภคน้ำมากยิ่งนัก โสเอว โทโส อันว่าโทษอันอาหารมีไต้ย้อยนั้น
แท้จริง ภาเว พิงมี นิรมฺพฺยาซี แม้นเหตุมีไต้บริโภคซึ่งน้ำ ตัสมา
เหตุดังนั้น ปุคฺคโล อันว่าบุคคล ยีเว พิงบริโภคน้ำ มหฺ มหฺ แต่
ขณะ แต่ขณะ ภาวฺ มีสภาวะอย่าไต้ย้อยไต้มาก คหณิตีกฺขาย เพื่อ
ยังเพลิงธาตุในท้องให้กล้า ๑

๕๕ ภูทฺวาว ทาว อาเสยฺย ๓๘ ยาว อันนํ ปติฏฺฐิตํ

ตโต สตปฺทํ คินฺทฺวา วามขัสเสน ลัวเส ๑

ปุคฺคโล อันว่าบุคคล ภูทฺวาว บริโภคแล้ว อันนํ อันว่าเข้า
ปติฏฺฐิตํ ตั้งอยู่ คือ ยังมีไต้ซาบไป ยาว ๑ เท้าโต อาเสยฺย พิง

๓๘ ฉบับพม่าว่า ภูทฺวา ราชาว อาเสยฺย

นั่งอยู่ ตาว ทรายนั้น ปุคฺคโล อันว่าบุคคล คันทวา งามแล้ว
 สดปท สันรอก้าว ตโต ในลำคั้นนั้น ล้วเส ฟิงไสยาคน วามข้สเสน
 โดยข้างเของซ้าย ๗

๕๖ ๐ ฤญฺเช ปุพฺเพน อายุตฺถิ ๓๘ ธนฺตฺถิ ทักขินามุโข
 ยสฺสฺถิ บัจฉิเมเนว น ฤญฺเช อุตฺตรามุโข ๗

ปุคฺคโล อันว่าบุคคล อายุตฺถิ มีประโยชน์ด้วยอายุอันยืน
 ปุพฺเพน มีหน้าไว้ข้างบรรพทิศ ฤญฺเช ฟิงบริโภาค ปุคฺคโล อันว่า
 บุคคล ธนฺตฺถิ มีประโยชน์ด้วยทรัพย์ ทักขินามุโข มีหน้าจำเพาะ
 ต่อทิศทักษิณ ฤญฺเช ฟิงบริโภาค ปุคฺคโล อันว่าบุคคล ยสฺสฺถิ
 มีประโยชน์ด้วยยศศักดิ์ บัจฉิเมเนว มีหน้าไว้ข้างปัจฉิมทิศแท้จริง
 ฤญฺเช ฟิงบริโภาค ปุคฺคโล อันว่าบุคคล อุตฺตรามุโข มีหน้าจำเพาะ
 ต่ออุดรทิศ น ฤญฺเช ออย่าฟิงบริโภาค ๗

๕๗ ๐ ภูตฺวา นิตฺทายโต ภูลฺลํ ทิฏฺฐุโต พลวฺทฺตมนฺนิ
 อายุ จังคมโต นิจฺจํ มัจฺจุ ธาวติ ธาวโต ๗

ภูลฺลํ อันว่ากายอันพี ภูเว ฟิงมี ปุคฺคลิสฺสํ แก่บุคคล ภูตฺวา
 นิตฺทายโต อันบริโภาคแล้วแลนอน พลวฺทฺตมนฺนิ อันว่าความเจริญ
 กำลัง ภูเว ฟิงมี ปุคฺคลิสฺสํ แก่บุคคล ภูตฺวา ทิฏฺฐุโต อันบริโภาค
 แล้วแลยืน อายุ อันว่าอายุอันเจริญ ภูเว ฟิงมี ปุคฺคลิสฺสํ แก่บุคคล
 ภูตฺวา จังคมโต อันบริโภาคแล้วแลจงกรม มัจฺจุ อันว่าพระยามัจจุราช

ธาวที ทิกตาม ปุคฺคัลลิสฺส ชิงฺขุคฺคล ภูตฺวา ธาวโต อํนวิโรคฺคแล้ว
 แลวงแล่น นิจฺจํ เปนนิจ ๗

๕๘ ๐ ปุพฺเพ ลีรลล เมธาวี ทิฌมาย ทักขิณฺเฬ ลีโร
 ขัจฉิเม จิตฺตสันตฺตาโป มรณํ นิตฺโทตฺตเว ลีโร ๕๐ ๗

ปุคฺคโล อํนวํขคฺคล ปุพฺเพ ลีรลล มิคฺคิระไวขางฺบรรพทิก
 นิตฺเท หลับนอน เมธาวี มขฺญญา ภาเว พงฺมึ ปุคฺคโล อํนวํขคฺคล
 ทักขิณฺเฬ ลีโร มิคฺคิระไวขางฺทักขิณฺทิก นิตฺเท หลับนอน ทิฌมาย
 มํอายุยน ภาเว พงฺมึ ปุคฺคโล อํนวํขคฺคล ขัจฉิเม ลีโร มิคฺคิระไว
 ขางฺขัจฉิมทิก นิตฺเท หลับนอน จิตฺตสันตฺตาโป เถอครอนฺจิตฺร ภาเว
 พงฺมึ ปุคฺคโล อํนวํขคฺคล อุตฺตเว ลีโร มิคฺคิระไวขางฺอฺครทิก นิตฺเท
 หลับนอน มรณํ อํนวํความตาย ภาเว พงฺมึ ๗

๕๐ ฉบับพม่าว่า ภาเว มรณมุตฺตโร

ราชันตี พระญาณวิจิตร (สิทธิ โสจนานนท์) แปล

๕๘	นิจัน ฉันทญจ ติณานิ	ภูมึ นเขน เลขนั
๐	ปาเท สจัน โธวัญจ	ทันตอ อโรวณัมบี จ
	วัตถานัน มลินญจเว	เกส้าน สขตัมบี จ
	เทว สาเย จาบี นททญจ	นิวัตถสยณัมบี จ
	อติเรกภคตญจเว	อังกขัญญจ โปถนั
	ธนสามิ พิสสหนุ	นาสักขิ ลักขหริตฺ ๗

ธนสามิ อันว่าเทพยดาชื่อว่าภูเวระผู้เป็นเจ้าของทรัพย์ พิสสหนุ
 แลเทพยดาชื่อว่าพิศหนุ (วิศศุกรม) ผู้กำจัดเสียซึ่งพิษ (โทษ
 พืชคือขบถะทุกขภัยอันตรายทั้งปวง) นาสักขิ ไม่สามารถ ลักขหริตฺ
 จะนำสิริมงคลมา นิจัน ติณานิ ฉันทญจ ยิงพระเจ้าแผ่นดินผู้ไม่ปราถนา
 จะตกเสียซึ่งหญ้า กล่าวคือออกศัลดรรมนรกชัฏอยู่ในพระราชฤไทย
 ด้วย ภูมึ นเขน เลขนั จ ผู้ชกเขียนภาคพื้นแผ่นดินด้วยพระนขาด้วย
 ปาเท สจัน โธวัญจ ไม่ชำระล้างพระบาทให้หมดจดสะอาดด้วย ทันตอ
 อโรวณัมบี จ ไม่ชำระล้างพระทนต์ให้หมดจดสะอาดด้วย วัตถานัน มลินญ
 จเว มีพระภูษาผ้าทรงเสร์้าหมองด้วย เกส้าน สขตัมบี จ มีพระ
 เกษาแห้งผากด้วย เทว สาเย จาบี นททญจ บรรทมหลับในทสิริ
 ไสยาศันต์ตลอดสองเวลาด้วย (ตั้งแต่ย่ำค่ำตลอดรุ่ง) นิวัตถสยณัมบี จ
 บรรทมหลับปราศจากพระภูษาผ้าทรงด้วย (เปลื้องพระองค์บรรทม)
 อติเรกภคตญจ เสวยพระกระยาหารให้สิ้นเหลือเกินประมาณด้วย

องค์บุญไปณ จ ประหัญประหารพระสิริราชวระของพระองค์เอง แล
โดยคตเคียงตั้งพระแท่นที่ทรงพระบรรทมด้วย ฯ (เทพยดาทั้งหลายไม่
สามารถจะนำสิริมงคลมาให้พระเจ้าแผ่นดินที่ทรงประพฤติกังกล่าวมานี้)

๖๐	สิริลี ย์โย	จรโณ สุปชิต
	วรัังคณา เสวนา	อัสยโภชนัญ
	อนนสาฎิ น จ	ษัญจเมถุน
	จิวิ ปติภูจิวโต ลภเต	สิริ ราชา ฯ

ราชา อันว่าพระราชา สิริลี ย์โย จ ทรงประทับคอกไม้ณพระ
เคียรท้วย จรโณ สุปชิต จ มีพระบาทหมคจคสอาดที่สมควรเป็นที่
สักการบูชาด้วย วรัังคณา เสวนา จ ทรงสังวาคกับด้วยพระราชเทวีซึ่ง
มีพระขวรกายประกอบไปด้วยสิริลักษณะอันประเสริฐด้วย อัสยโภชน จ
เสวยพระกระยาหารแต่ล้วนของที่ยังสดด้วย (ไม่เป็นของล่วงเลยเวลา
ไป) อนนสาฎิ จ ไม่ปราศจากพระภูษาผ้าทรงด้วย น จ ษัญจเมถุน
เว้นเสียซึ่งเมถุนสังวาค อันประกอบไปด้วยโทษห้าประการด้วย จิวิ
ปติภูจิวโต จะเป็นผู้ตำรงพระชนมายุอยู่สันกาลนาน ลภเต ย่อมได้
สิริ ซึ่งความเจริญสง่าราศี ฯ

๖๑	วาจาทณทั ผรุตัญ	อิตตทุสนเมว จ
	ปานิตถิ อนกัพัญ	พยสนานิ มหิปติ ฯ

มหิปติ อันว่าพระเจ้าแผ่นดิน (วิวัชชเย พิงเว้นเสีย) พยสนานิ
ซึ่งเหตุแห่งความนิบหายทั้งหลาย วาจาทณทั จ คือ ตรัสให้ลงพระ

ราชอาชญาเร็วพลันนักหาทันไ้ทรงพระราชวิจารณ์ให้ถ่องแท้ก่อนด้วย
 ฌรูสญฺจ คือตรีสพระวาจาหายด้วย อิตฺตทุสนเมว คือประทุษร้าย
 ทรพฺยสมบัตฺตของตนแลของผูอื่นด้วย ปานีตถ จ คือ มีปรกตคมนา
 สรวานแลทรงสังวาศกยด้วยสตรภาพมากเกินประมาณด้วย อนกัฬญฺจ
 คือเล่นในสิ่งที่ไม่ควรเล่นด้วย ฯ

๒๒ อัจฉินฺตํ เสวมานานํ พยสนานิ เอทานิ หิ
 พหุโทสา ชนยฺนติ ตัสมา เอเต วิวชชเย ฯ

หิ คำที่กล่าวมานี้ถูกต้องแล้ว เอทานิ พยสนานิ อันว่าเหตุ
 แห่งความฉิบหายทั้งหลายเหล่านี้ พหุโทสา ทำสิ่งที่มีโทษเป็นอัน
 มากทั้งหลาย ชนยฺนติ ให้เกิดมี เสวมานานํ แก่พระเจ้าแผ่นดินผู้
 ประพฤติอยู่ทั้งหลาย อัจฉินฺตํ มากเหลือล้น ตัสมา เหตุนี้ มหิปติ
 อันว่าพระเจ้าแผ่นดิน วิวชชเย พงเวนเสีย เอเต เมาระ เอทานิ พยสนานิ
 ชงเหตุแห่งความฉิบหายทั้งหลายเหล่านี้ ฯ

๒๓ มหตํ อนนฺตทานํ อิทํ ปานํ มหาอิติ
 อิตฺตธนมตฺตัสตติ สิริยสกิตฺต ชเห ฯ

อิทํ ปานํ อันว่าการคมนาสุรวานนี้ มหาอิติ เป็นความ
 เสียดใหญ่ มหตํ อนนฺตทานํ ของผู้ประพฤติเป็นอันมาก สุวาปาโน
 อันว่าผู้คมนาสุรวาน ชเห พงละเสียไ้ อิตฺตธนมตฺตัสตติ สิริยสกิตฺต
 ชงทรพฺยสมบัตฺตแลควมรู้ควมสามารถแลสิริมงคล แลอิศริยยศแล
 เกียรติคุณซึ่งมีในตน (ของตน) ฯ

๒๔ สุราปานัสส โยเคน พหุขัญญา วินัสสติ
 สัจจํ ปาณํ น ชานาติ ภักขาภักขัญจ โน คณิ ฯ

พหุขัญญา อันว่าขัญญามาก วินัสสติ ย่อมฉิบหายไป
 โยเคน เพราะความติด สุราปานัสส ของการคมน้ำสุราปาน สุราปาโน
 อันว่าผู้คมน้ำสุราปาน สัจจํ น ชานาติ ฯ ย่อมไม่รู้จักคำจริงแลไม่
 จริงด้วย ปาณํ น ชานาติ ฯ ย่อมไม่รู้จักสัตว์เป็นแลสัตว์ตายด้วย
 ภักขาภักขัญจ โน คณิ ไม่เลือกอาหารที่กินได้ไม่ไต่ด้วย ฯ

๒๕ ชายวีย จ มาตริ กุปาทิวีย สัมมริ
 ชุตฺถกัปปิ อตีวีย สุราปาโนติมัญญติ ฯ

สุราปาโน อันว่าผู้คมน้ำสุราปาน ชายวีย มาตริ อติมัญญติ ฯ
 ย่อมสำคัญมารดาว่าเหมือนภรรยาด้วย กุปาทิวีย สัมมริ อติมัญญติ ฯ
 ย่อมสำคัญเข้าเรือนของตนว่าเหมือนที่ลุ่มมีบ่อน้ำเป็นต้นด้วย ชุตฺถกัปปิ
 อตีวีย อติมัญญติ ฯ ย่อมสำคัญแม่เหตุการณเล็กน้อยว่าใหญ่โต
 เหลอเกินด้วย ฯ

๒๖ อีปฺปกัปปิ สมุทฺททว สุมุทฺททปิ ถลวีย
 ราชานัปปิ มิตฺตทวีย สุราปาโนติมัญญติ ฯ

สุราปาโน อันว่าผู้คมน้ำสุราปาน อีปฺปกัปปิ สมุทฺททว อติมัญญติ ฯ
 ย่อมสำคัญน้ำนอยกว่าเหมือนทะเลบ้าง สุมุทฺททปิ ถลวีย อติมัญญติ ฯ
 ย่อมสำคัญทะเลว่าเหมือนขนนกบ้าง ราชานัปปิ มิตฺตทวีย อติมัญญติ ฯ
 ย่อมสำคัญพระเจ้าแผ่นดินว่าเหมือนเพื่อนเล่นบ้าง ฯ

๒๗ สันตัญญู อหฺนํ กุลหํ โวคการณํ
 อภิตฺติ โภชนธฺติ ชฺญญาทุพฺพการณํ ๑

สุรายนํ อธิวาการคฺมนํสุรายน (นโทเส ชนยติ ย่อม
 ให้เกิดโทษหกประการ) สันตัญญู อหฺนํ คือความเลื่อมทรพฺย
 เห็นทันตา หนึ่ง กุลหํ ก่อการทะเลาะวิวาท หนึ่ง โวคการณํ
 ทำให้เกิดโรค หนึ่ง อภิตฺติ ไม่มีคนสรรเสริญ หนึ่ง (เสียชื่อเสียง)
 โภชนธฺติ ก่าจกเสียดชงอวยวะททำคามลอายุให้กำเริบ หนึ่ง (หมค
 ความลอายุ) ชฺญญาทุพฺพการณํ ทำชฺญญาให้เลื่อมทราม หนึ่ง ๑

๒๘ สฺถาจารววิชชตา อุตฺตา มตา ว พนฺธวา
 นิสฺโสกา น หิโรตฺตยฺปา กิจฺฉา ลภติ ชฺจเจเย ๑

อุตฺตา อธิวานกเลงเหลาทงหลาย สฺถาจารววิชชตา เวินเสียด
 แลวจากคามประพฤติอนสอาด พนฺธวา ถงมพวกพองญาตพนอง มตา
 ก้เหมือนคนตายแลว นิสฺโสกา เปนคนไม่วิสกโคก น หิโรตฺตยฺปา
 เปนคนไม่วิสกลอายุแลสทง ลภติ ย่อมไค ชฺจเจเย ชงชจยเควอง
 อาศรยทงหลาย กิจฺฉา ไคยผคเคอง ๑

๒๙ น พนฺธวาสฺส ปตฺติจฺฉา น กรุณา น ชฺสสฺตา
 โลกทวฺยํ น ชานาติ มายาวํ กุลเกติโน ๑

พนฺธวา อธิวาพวกพองญาตพนองทงหลาย ปตฺติจฺฉา จะเป
 ทพงไค อสฺส อุตฺตสฺส ของนกเลงเหลานน นตถิ ก้ไม่วม กรุณา อธิวา
 คนม้ใจกรุณาทงหลาย ปตฺติจฺฉา จะเปทพงไค อสฺส อุตฺตสฺส ของ
 นกเลงเหลานน น อตถิ ก้ไม่วม ชฺสสฺตา อธิวาคนผคแลทงหลาย

ปติภูริชา จะเป็นทพงไค อัสส อุตตสส ของนกลองเหล่านัน นอติถ
ก็ไม่มี โส อุตโต อันว่านกลองเหล่านัน มายวี่ เป็นคนมักล่อลวง
กุลเกทีโน เป็นคนมักทำลายตระกูล น ชานาติ ย่อมไม่รู้
โลกทวยี่ ซึ่งโลกทั้งสอง (ทั้งโลกนี้แลโลกน้า) ฯ

๗๐ เพทามัจจุสหัสชานัน น สัททหติ ภาสิต
อตตกามจราพทติ อันโรวีย วินายโก
อจิวิ พยสนัน บัตโต โย โส ราชาสี สัตตฎิ ฯ

โย ราชา อันว่าพระราชาก็คไค น สัททหติ ไม่ทรง
เชอพง ภาสิต ซึ่งคำพิคทล เพทามัจจุสหัสชานัน ของอำมาตย์ซึ่งเป็น
บณทตมขณญาคความรุมีใจจงรักภักดีทั้งหลาย โส ราชา อันว่าพระ
ราชากอนัน อตตกามจราพทติ เป็นผู้ปราศจากพระปรีชา ทรงประพฤติ
แต่ตามพระประสงค์ของพระองค์ อันโรวีย วินายโก เหมือนคน
จักษบอดปราศจากคนนำทาง อจิวิ ไม่ช้านาน บัตโต ก็จะได้ พยสนัน
ซึ่งความพินาศ สัตตฎิ เพราะราชสัตรูทั้งหลาย อสิ มี ฯ

๗๑ โโก อหิ เทสกาโล โโก เก สมาติสมา คุณา
อมิตตา โโก สหาโย จ กา สัตติ พหมายา กา
กัญจผล มม วิริ ก กम्मสส สัสสัมปท
สัมมตยวิพนโธ โโก จ เกทกต กถตตร
วิญญู ราชคคมิจเจว กम्मสทเท วิชานต ฯ

บณทตตา อันว่าบณทตทั้งหลาย อาหุ กล่าวแล้ว ราชคค
ซึ่งพระราชามีสงสคประเสริฐ วิญญู กว่าพระราชาทงหลาย ราชคคอติ

ว่าพระราชผู้ส่งสดประเสริฐ^{๒๕} กงน กัมมสิทธิ์^{๒๖} วิชานต์ เพราะพระ
 ราชผู้ส่งสดประเสริฐ^{๒๕} นั้นทำกิจการงานของบัณฑิตทั้งหลายให้สำเร็จได้
 เหว่ ทวยทรงพระดำริห์ทราบชัดด้วยพระปรีชาญาณอย่างนี้ อิติ ว่า
 โก อหิ ๑ เราเป็นอย่างไรก็ดี โก เทสกาโล ๑ ประเทศตำบล
 แลกาลสมัยเป็นอย่างไรก็ดี เก สมามิตสมา คุณา ๑ คนทั้งหลาย
 มีคุณสมบัติยิ่งกว่ากันเป็นอย่างไรก็ดี เก อมิตตา ๑ ใครเป็น
 ชาติกสถรกันก็ดี โกสหาโย ๑ ใครเป็นสหายกันก็ดี กา สัตติ ๑
 ความสามารถของคนเป็นอันมากเป็นอย่างไรก็ดี กา พหุมายา ๑
 อายแลห์กลของคนเป็นอันมากเป็นอย่างไรก็ดี กิญฺจผล มม วิริ ๑
 ความเพียรของเราจะมีผลอย่างไรก็ดี กิ กัมมัสส สัมมัท ๑ ผล
 สำเร็จของกิจการงานจะมีอย่างไรก็ดี โกสัมบัตยวิพนฺโธ ความเจริญ
 แลไม่เจริญจะมีอย่างไรก็ดี กถ เภทกต ๑ ถ้อยคำที่คนกล่าวกระทำ
 ให้แตกร้างกันอย่างไรก็ดี กถตฺตร ๑ ถ้อยคำที่คนกล่าวล่วงเกินกัน
 อย่างไม่ดี กงน ๑

๗๒	วิจันเต	กัมม	ขจฺจเส	วิญฺญูสุหิตฺตโปริณ
๐	พลฺลันเต	เทสํ	ญจ	โยชิตนีสสิทาน ๑
	อิธ	โลก	ปรณฺญเว	กตตพฺพ อกตมฺม ๑ ๑

ราชา อันว่าพระราช วิจันเต ควรคิด อริญฺญูสุหิตฺตโปริณ
 กัมม ๑ ถึงกิจการของชาวเมืองซึ่งเป็นสตรกันแลเป็นมิตรกันด้วย
 พลฺลันเต กัมมญฺจ ถึงกิจการของประเทศที่ประกอบไปด้วยกำลัง
 แลทรัพย์ด้วย โยชิตนีสสิทาน กัมม ๑ ถึงกิจการของผู้เอาไครยการงาน

ที่ตนประกอบแล้วด้วย อธิโลกปริ กัตตัพพิ ฯ ถึงกิจการที่ควรทำให้
เป็นประโยชน์ทั้งโลกย่นแลโลกย่น่าด้วย ออกคัมภี ฯ ถึงกิจการที่ยัง
ไม่ได้ทำแล้วด้วย บัจุบัน ในเวลาใกล้รุ่ง ฯ

๗๓ ๐ อนิสสิทั ชยาคคณิ สุริ สาธุชนิ ตถา
ปุษเย ชนญาตัตถิ มม เทสาคโต อิติ ฯ

ราชา อันว่าพระราชา ปุษเย พิงษุชา สาธุชนิ ซึ่งคนที่ สุริ
ที่เป็นคนกล้าหาญ ชยาคคณิ ที่มีคุณปรากฏ อนิสสิทั ที่ไม่มีที่พึ่ง
อาไศรย (ปริ ในประเทศอื่น ยถา ฉนโค เจ ถ้าว่า ตาทีโส อันว่า
คนเช่นนั้น อากโต มาแล้ว) ปุษเย พิงษุชา ชนญาตัตถิ เพื่อจะ
ให้ชนทั้งปวงทราบ มม เทสาคโต อิติ ว่าอันว่าคนเช่นนั้นมาแล้วสู่
ประเทศของเราดังนี้ ตถา ฉนนั้น ฯ

๗๔ ๐ ปัพพิ คินธิพพิคเตน นิตทั นาสย อันตเก
สุตฺวา คิริ มังคลานิ สเยยย ตियามคเต ฯ

ราชา อันว่าพระราชา นิตทั นาสย อย่าพึงบรรทมหลับ
คินธิพพิคเตน ด้วยเสียงขบร้อง ปัพพิ อันตเก ในกาลตั้งแต่ยามต้น
ถึงยามที่สุด ตियามคเต ครนถึงล่วงสามยามแล้ว สุตฺวา พิงพง คิริ
ซึ่งเสียงสวท มังคลานิ แห่งมงคลทั้งหลาย สเยยย พิงบรรทม ฯ

๗๕ ๐ วินเวธารณานิ ชคคเหตุวาน ทักขินิ
วิจักขโณ สุนิสนโน สุจิโต อัททการณ
เวรมิตฺตํ อมัญญิตฺวา สุมฺมู นิจฺเฉ นราสโภา ฯ

ทั้งหลาย วมเต ย่อมเจริญ ขลา อันว่าคนเลวทรามทั้งหลาย (ผู้ร้าย)
 อัญญา พวกอื่น น กเรย์ยึ พงทำไม่ได้ ตเถว อย่างนั้นแท้จริง
 ตเถว เมาะ มานัน น วเคมยยุ พงทำมานะให้เจริญไม่ได้ ทณฺฑาทาเน
 เพราะการให้ลงพระราชอาชญา ราชา อันว่าพระราชา เต นวิคเตติ
 ย่อมทำคนชั่วเหล่านั้นให้กลับใจได้ ปาปา จากความเป็นคนชั่ว
 ทณฺฑาทาเน เพราะการให้ลงพระราชอาชญา สุขํ ทเต ได้ชื่อว่า
 พระราชทานซึ่งความสุข ฯ

๗๘ ยัสส ทนฺเต ทเต อัญญา ชนา ภายันตี สาทิสา
 อัญญกัมมํ อเปกฺขิตวา ทณฺฑํ ทเต อทณฺฑกํ ฯ

ทณฺฑเต ในเมื่อพระราชอาชญา ทเต อันพระราชาลงราชทัณฑ์
 ยัสส ปายัสส แก่คนชั่วใด ชนา อันว่าชนทั้งหลาย อัญญา พวกอื่น
 สาทิสา เช่นกับช่วยคนชื่อนั้น ภายันตี ย่อมกลัว ราชา อันว่าพระราชา
 อเปกฺขิตวา อย่าหลีกเลี่ยงแล อัญญกัมมํ ซึ่งกรรมเป็นอย่างอื่น ทณฺฑํ
 ทเต พงตคฺคินลงราชทัณฑ์ อทณฺฑกํ ให้เป็นผู้ไม่มีราชทัณฑ์
 (ให้ผู้ที่ใครบโทษแล้วเป็นผู้ไม่มีโทษ) ฯ

๗๙ คโฆวิทฺถวิสยฺตโต วิสสีโน สยฺโย ยถา
 โกสสีโนถ ชักโคว สีหสีนา คหาอิว
 ปราภวตีชยฺโยติ ยถิ ทณฺฑเต น เทยฺย โส ฯ

ยถิ ถ้าวา โย นรีนโน อันว่าพระราชาผู้เป็นใหญ่กว่านรชน
 พระองค์ใด น เทยฺย ไม่ลงพระราชอาชญา ทณฺฑเต ในบุคคลที่
 ต้องพระราชอาชญาใช้ โส นรีนโต อันว่าพระราชาผู้เป็นใหญ่กว่า

นรชนพระองค์นั้น อติขยัไปติ ย่อมถึงอย่างยิ่ง ปรากฏ ชิ่งความ
 เสื่อมในเบื้องหน้า (ซึ่งความฉิบหาย) คชวิศวัตวิสัยต์โต เหมือน
 อย่างพระยาช่างที่พรตพรากแล้วจากนางช่าง วิสสีโน สยัไป ยถา
 ฤาเหมือนอย่างพระยานาคที่มิพิษละทิ้งเสียแล้ว อถ อีกประการหนึ่ง
 โกลสีโน ชัคโคอิว ฤาเหมือนอย่างพระแสงทรงที่ทิ้งผกเสียแล้ว
 สหหนา คุหาอิว ฤาเหมือนอย่างถ้าที่พระยาราชสีห์ละทิ้งไปเสีย
 แล้วฉนั้น ฯ

๑๐ ฤโลทรหัตถปาทา ฤกา นมันติ เอกิโน
 อติทณโทยิ โทสันติ สมทณโท สโม ลียา ฯ

ชนา อันว่าชนทั้งหลาย ฤโลทรหัตถปาทา มีทองแลมือ
 แลเท้าอันอัน (คือเป็นคนล้ำสัน) ฤกา ก็กลัวแล้ว ทณโทโต แต่
 พระราชอาชญา นมันติ ย่อมมอบน้อม เอกิโน แก่พระนราธิบตีพระองค์
 เคียว นราธิไป อันว่าพระนราธิบตี อติทณโทยิ ถ้าให้ลงพระราช
 อาชญาเกินไป เต ชนา อันว่าชนทั้งหลายเหล่านั้น โทสันติ ย่อม
 คิตประทุษร้าย นราธิไป อันว่าพระนราธิบตี สมทณโท ฟังให้ลง
 พระราชอาชญาพอสมควรแก่โทษผิด สโม ให้เป็นการเรียบร้อย ลียา
 ฟงมิ ฯ

๑๑ ทุฏฐุสส ทณโท สชนัสส ปุชา
 นียาเยน จ โกลัสส สัมมาวุทมิ
 อยกชหโต อคมานเคมส จ
 วัฐฐา วัทชา ษณฺญิเม วัททา ยณฺญา ฯ

ธัมมา อินฺวํธรรมทงฺหลาย ทฏฺฐิสฺส ทณฺโฑ ๑ คือให้ลงพระ
 ราชอาชญาแก่ชนชงฺประทุษุรํรายแลวกกค สชนฺสฺส ปุชา ๑ คือบูชา
 แก่ชนชงฺเปนนคนคกค นยาเยน โกลฺสฺส สมนํมาวทมิ ๑ คือทำพระไทย
 ให้เจริญโดยชอบแก่ผู้เกียจคร้านด้วยการแนะนำสั่งสอนกค อตฺมาน—
 เณส อยฺกชฺหโต ๑ คือความไม่ลำเอียงในชนทมิงมีฤาชนยากจนกค
 รัฏฺฐารกขา ๑ คือการรักษาราชอาณาเขตรวไว้ให้มั่นคงกค ยญฺจ
 ทำประการ อิเม เหล่าน ยญฺจเทหิ อินฺนํกปราชญฺทงฺหลาย วุตฺตา
 กล่าวแล้ว ยญฺญาอิตฺติ ว่าธรรมควรวุชาทงฺน ๑

๘๒ อญฺญาตทนต์กฏฺฐานิ ยุกคยพพญฺจ สยตตํ
 ปตฺติตา วนโต รุกขา ตจนทธชาณฺปิ วา
 คามุญฺยานาทิชาตา ๑ น ฤญฺเชยฺย นราสโภ ๑

นราสโภ อินฺวํพระนราธิบคิผู้ประเสริฐ น ฤญฺเชยฺย อย่าฟัง
 ไซ้สอย อญฺญาตทนต์กฏฺฐานิ ๑ ไม่สิพระทนต์ทพระองค์ไม่ทรงทราบ
 แล้วทวย ยุกคยพพ ๑ ไม่สิพระทนต์มิขอเปนนค้ทวย (มิทงขอทงตา)
 สยตตํ ๑ ไม่สิพระทนต์ทงไบทวย ปตฺติตา วนโตรุกขาวา ทนไมทงหลาย
 ทลมอยุ่แล้วในบ่าทวย ตจนทธชาณฺปิ วา ทอไมทงหลายมิเปลือกหุ้ม
 ห่อแล้วทวย คามุญฺยานาทิชาตา ๑ ทอไมทงหลายอินเกิดแล้วในทมิขาน
 แลสวณเปนนค้ทวย ๑

๘๓ ปุพฺพมุโข อุตฺตโร วา อชฺ วิทตฺถิ โนวณฺ
 สุโรวิทฺวา สุจิเทเส ฤญฺชกาเลน น วากยวา ๑

ราชา อินว่าพระราชา ปัพพมโฆ วา หันพระภักตรต่อเบของ
บูรพาข้าง อุตตโร วา หันพระภักตรต่อเบของอครข้าง (ภคฺวา ทรง
ใช้สอย) อชฺ ซึ่งไมสัพระทนต์อินตรง วิทตถ มคฺยหนงเป็นประมาณ
โนวณฺ ที่ไมมีแผล สโรวิทฺวา ทรงชำระให้สอาดแลว (ชเห พงทงเสียบ)
สิจิเทเส ในประเทศทสอาด น วากยวา ออย่าทรงคํารส ภูญฺชกาเล
ในเวลาททงใช้ไมสัพระทนต์ ฯ

๘๔ เขทฺยบัตเต สมากตเต สฺกฺจฺญํ นิจฺฉย ทวี อติ
สังคามยทฺธวิสฺตถ กาลอ สัพพานิ การเย
ทินฺน อูปปริกฺขิตวา สัมมา รกฺเข อิตฺตสฺส ฯ

สังคามยทฺธวิสฺตถกาลอ อินว่ากาลคิลพลรบเขาสฺสนามใน
เวลาสงคราม อติถ มีอยู่ ราชา อินว่าพระราชา วเทยฺย พงตรสฺสสัง
สมากตเต กะอํามาตยฺมรวมทกขทงหลาย เขทฺยบัตเต ผู้ถึงแลวชง
ความลำบากว่า ทวี สฺกฺจฺญํ นิจฺฉย ท่านจงตรวจตราให้คคงน การเย พง
ทํ สัพพานิ ชงกจทงปวง อูปปริกฺขิตวา พงหมันตรวจตราคแล ทินฺน ทุก
วัน รกฺเข พงรกษา อิตฺตสฺส ฯ ชงตนทวย สัมมา โดยชอย ฯ

๘๕ บัญฺจเม บัญฺจเม อเห นกฺขตเต ฯ ชุรารุเพหิ
อุทเย จิตฺสโล จิตฺตา สิตฺตยาบัญฺจตริชาตเก
ชรมณฺทํ น กเรยฺย ยัตฺรากาเล ฯ ยทฺธเก ฯ

ราชา อินว่าพระราชา จิตฺตา พงละเวนเสียบ ชุรารุเพหิ ชง
เวลาชกชนชงมคโกนทงหลาย (โกนผมแลหนวค) จิตฺสโล ส้อย่าง

ขณฺฑเม ขณฺฑเม อเห จ คือในวันชนหาคาฤาแรมหาคากติ นักชิตเต จ
 คือในวันนักชิตตฤกษกติก อทเย จ คือในเวลาพระอาทิตย์แรกอุไทยกติก
 สัตตขณฺฑจตรชาตเก จ คือในวันนัยแต่วันสมภพไปเจ็ดวันแลห้าวันแล
 สามวันกติก จ อีกประการหนึ่ง น กเรยฺย ออย่าพึงทำ ขุมณฺฑทํ ซึ่ง
 การโกนหนวดเครา ยัตฺรากาเล ในเวลายามตรากองทัพ ยัตฺรกาเล
 ฤาในเวลารบสู้ต่อข้าศึก ๆ

๘๖	อาจารย์ฐา สาครินทร์	วิบุ ชิตวา วสุนฺธ
	ทิมกาล โภค ภาตวา	ธมฺมัสส วุทธิ ชายติ
	ธมฺมัญฺชโฐ โภควา อินฺเต	นิพพาน ลภเตจจติ ๆ

วุทธิ อินฺเตว่าความเจริญ ชายติ ย่อมเกิด ธมฺมัสส แก่พระ
 ราชาผู้ตั้งอยู่ในธรรม ชิตวา ขณะ วิบุ ซึ่งราชสัตร วสุนฺธ ทัวแผ่น
 พสฺสาคล สาครินทร์ มีสมททสาครเป็นทสค ภาตวา เสวย โภค ซึ่ง
 สิริราชสมบัต ทิมกาล สนกาลยคยาว อาจารย์ฐา เพราะดำรงอยู่
 ในอาจารย์ตรตั้งทกล่าวมาแล้ว ธมฺมัญฺชโฐ อินฺเตว่าพระราชผู้ตั้งอยู่ในธรรม
 โภควา เป็นผู้มีโภคสมบัตมาก ลภเต ย่อมได้ นิพพาน ซึ่งพระ
 นิพพาน อัจจติ เป็นธรรมไม่ต้องจุดปฏิสนธิในภพน้อยภพใหญ่ต่อไป
 อินฺเต ในชาติเป็นที่สุด อาจารย์ฐา เพราะดำรงอยู่ในอาจารย์ตรตั้งที่
 ไต่กล่าวมาแล้ว ๆ

๘๗	กุญฺฉิสฺสกุขวิสมฺพ	สาข อชฺชัญฺญ วิรพ
	ทุม อารามิโก ฉินฺเต	สฺพล สิญฺจเต ยถา
	อารามิโกยโม นิจจ	ภุมิปาโล สทา สเร ๆ

อารามโก อันว่าบรมผู้รักษาพระราชอุทยาน ฉันทะ พงคคทัง
 เสย ทุม ชังคณไม กุฏิลสักขวลัมพสาข มีกิงอันคคแลเหียวแห่ง
 แลห้อยยอย อชชฏ มรกชฏในเบื้องบน (ชัมเชิง) ีรพ มีใบ
 โกรน ลัญเจเต ย่อมรด สุลล ชังคณไมมีผลคิ ยถา ฉันทะ ภูมิปาโล
 อันว่าพระเจ้าแผ่นดิน อารามโกปโม มีอุปมาเหมือนบรมผู้รักษาพระ
 ราชอุทยาน สเว พงรลกกิง อาจารย์วัดคี่ ชังอาจารย์วัตร นิจจ เป็น
 นิจ สทา ในกาลทั้งปวง เอว ฉันทะ ๑

๘๘	อกขิตตมภิโรเปยย	ฉันทะ	กสมิต্ত	ชัตถ
	วเตมยยาติอชฺช นามะ	นค	ถมเภยย	ลหค
	วิชเญยย ชัตถ กณฏ	คิกข	พหิ	นิโรเปย
	สุโรปัตต มานเยยย	มาลาภาโร	นันทเน	๑

ราชา อันว่าพระราชา มาลาภาโร เปรียบเหมือนนายมาลา
 การผู้ทำสวนดอกไม้ นันทเน อันอยู่ในนันทอุทยาน อภิโรเปยย
 พงปลุก อกขิตต ชังคณไมอันขคยคมาแล้ว (ที่หลุมอันถอนคณ
 ไมแล้ว) ฉันทะ พงคค กสมิต্ত ชังคอกไมทธานแล้ว ชัตถ
 ทำคณไมทยงเล็กอยู่ วเตมยย พงให้เจริญ อชชฺช ทำคิงไมทสูงเกิน
 นามะ พงให้นอมลง ถมเภยย พงคค นค ชังคิงไมทอ่อนนอมลงแล้ว
 วิชเญยย พงถางเสย ลหค ชังหญาแลกาฝากแลเถาวลอันสังหารคณ
 ไมให้พินาศ นิโรเปยย พงปลุก ชัตถ ชังคณไมเล็ก ๆ กณฏคิกข
 มีหนามอันคม พหิ ในภายนอก มานเยยย พงนยได้รู้ (พงตรวจ
 ตรายแลรักษา) สุโรปัตต ชังคณไมทปลุกไว้คแล้ว ๑

๘๘ กุลินโน สุจิโน สุรา . สุตวันโตติยิตตา
นตัสตเถติปยัตตา สชวา อัสสุ มหิปติ ฯ

สชวา อันว่าอำมาตย์ผู้ร่วมชีวิตทั้งหลาย (อันว่าข้าเฝ้าผู้
อาศรัยพระเจ้าแผ่นดินคนเลียงชีวิตทั้งหลาย) มหิปติ เมาะ มหิปติสัส
แห่งพระเจ้าแผ่นดิน กุลินโน ฟังเป็นผู้มีตระกูล สุจิโน ฟังเป็นคนมี
กรรมสกอาด สุรา ฟังเป็นคนแก่วอกล่า สุตวันโต ฟังเป็นผู้ไต่ยินไต่
ฟังมาก อติยิตตา ฟังเป็นผู้มีคนรักมาก นตัสตเถติปยัตตา ฟังเป็นผู้
ศึกษามากในคัมภีร์แลตำราต่าง ๆ อัสสุ ฟังมี ฯ

๘๙ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ

๘๘ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๘๙ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๙๐ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๙๑ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๙๒ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๙๓ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๙๔ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๙๕ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๙๖ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๙๗ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๙๘ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๙๙ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ
๑๐๐ สุตวา สลวา สุโร . วรวา สัทธโก พลี
อลัทโธ บัชรโป ฯ มินตีโนวัฏฐังคมัจเจเต ฯ

๙๐ ปถปถ มนตยิตวา . ราชา ภูปติ พุทธิหิ
ตโต บัจฉา สมากันตวา . มินตี กเว สรักขิตี ฯ

ราชา อันว่าพระราชา ภูปติ ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน มนตยิตวา
ฟังปฤกษา พุทธิหิ ด้วยอำมาตย์ผู้มขัญญาทั้งหลาย ปถปถ ให้

มากมาย ตโต แต่นั้น สมากันต์ว่า พิงประชุมกัน บัจฉา ในภาย
 หลัง กเว พิงทำ มันต์ ซึ่งกิจการที่ได้ไปถูกษากันแล้ว สุรักขิต
 ให้เป็นกิจการที่ตนรักษาไว้แล้ว ๆ

๘๒ อพทธี โภชเย อิตถิ กังขิ เฉตวา สุปทธีหิ
 สุปทธา นิรมิตา อัสส วิเสสึ ทัสสเย ภูโป ๆ

ภูโป อันว่าพระเจ้าแผ่นดิน โภชเย พิงให้อำมาตย์ทไปถูกษา
 ทราบ อิตถิ ซึ่งประโยชน์ (ซึ่งเนอความ) อพทธี ที่เขายัง
 ไม่ทราบแล้ว เฉตวา พิงตคเสย กังขิ ซึ่งความสงสัยสย สุปทธีหิ
 ทัวยอำมาตย์ทมีบัญญัติทั้งหลาย ทัสสเย พิงลำแดง วิเสสึ ซึ่ง
 ประโยชน์ที่เป็นส่วนวิเศษ อัสส มันต์สัส ของประโยชน์กิจการที่
 ไปถูกษากันแล้วนั้น นิรมิตา ทัวยการเทียบเคียง สุปทธา ทัวยพระ
 ปรีชาของพระองค์ ๆ

๘๓ ยัสส สุนิจฺฉโย นิจฺจึ สัมบັນโน ปถวิปติ
 สัตฺตโน พลวันโตสิ กทาจิ นาวลิตฺติ ๆ

สุนิจฺฉโย อันว่าการพิพากษาคิ (อิตถิ มีอยู่) ยัสสปถวิปติสส
 แก่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด นิจฺจึ เป็นนิจ โส ปถวิปติ อันว่าพระ
 เจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น สัมบັນโน ชื่อว่าเป็นผู้บริบูรณ์แล้ว พลวันโต
 ชื่อว่าเป็นผู้มีกำลังมาก สัตฺตโน กวาราชสัทธู อสิ มี นาวลิตฺติ
 ย่อมไม่ลุ่มจม กทาจิ ลักคราวหนึ่งเลย ๆ

ฟังให้ อดมกามัตถ์ ซึ่งประโยชน์อันมิตรสหายฟังปราถนาโดยธรรม
รักเขยี่ย ฟังรักษา มีตต์ ซึ่งมิตรสหาย อาบเท ในเวลามัทกษมาถถึง
หิ คำทักกล่าวมานสมควรแล้ว อภัยมัตต์โต อันว่าชนผู้ไม่ประมาทแล้ว
มีตต์เตส ในมิตรสหายทั้งหลาย ยัปปโยติ ย่อมถึง ผล ซึ่งผลประ
โยชน์ วิปลั โภขลย์ ๑

๕๖ วเห อมิตต์ ชันเอน ยาว กालเ อนาคเต
ตเทว จ คเต กालเ ภัณฑเ ฌมฺมิโวปเล ๑

ปมัตต์โต อันว่าชนผู้ประมาทแล้ว วเห ฟังนำไป อมิตต์
ซึ่งสัตว์ไม่ใช่มิตร ชันเอน ควบลำตัว (ควบกำลังแขนฤกำลังขา)
กาลเ ในกาล อนาคเต ยังไม่มาถึงแล้ว ยาว เพียงโต อมิตต์โต
อันว่าสัตว์ไม่ใช่มิตร ภัณฑเ ฟังทำลาย ตเทวหนัตต์ ซึ่งชนผู้นำตน
ไปแล้วนนแท้จริง กาลเ ในกาล คเต อนถึงแล้ว ชโนอิว เหมือน
อย่างชน ภัณฑเ ฟังทำลาย ฌมฺมิ ซึ่งหม้อ อุปเล บนแผ่นศิลา
ดาว เพียงนั้น ๑

๕๗ ปรรรุสุครหาทนิ สัมมา ญัตวา อตตสส ๑
สัจจครหกัมมโยคา ทนิ สมิกกช ยชฉมเย
เอว ยุตถิ กโรนโต โส ราชานิจจ ชยิสสตี ๑

โย ราชานันว่าพระราชาก็คือ สมิกกช เป็นผู้คอยฟัง
เสียงแลคอยู่เสมอ ญัตวา ทรงทราบแล้ว ปรรรุสุครหาทนิ ๑ ซึ่ง
เหตุการณ์ทั้งหลายมีพระเคราะห์ร้ายฤกเป็นต้นในพระราชอาณาเขต
ของพระราชานกค อตตสส สัจจครหกัมมโยคาทนิ ๑ ซึ่งเหตุการณ์

ทั้งหลายมีความสามารถแล้วพระเคราะห์รายฤกษ์ และอำมาตย์ผู้จัดการก็
เป็นต้นของพระองค์กิติ ยศธมเย พังทำสงคราม สัมมา ด้วยดี โส
ราชา อันว่าพระราชาองค์นั้น กโรนโต กระทำอยู่ ยุทธิ ซึ่งการ
สงคราม เหว อย่างนี้ ชยีสลตี จักมีไชยชนะ นี้จ้ เป็นนิจ ฯ

๕๘ อิตตโน จ สภา ทิสวา ปรสส จ นัญญู ภาส
สัมมา จเรยย ยุทธิตถ ทัญญูมิตตสส ทัพพล ฯ

ราชา อันว่าพระราชา ทิสวา เห็นแล้ว อิตตโน สภา จ
ซึ่งพระเคราะห์ของพระองค์คงตงามกิติ ปรสส นัญญู ภาส จ ซึ่งพระเคราะห์
ของพระราชาอันถึงความพินาศใหญ่หลวงกิติ จเรยย พังประพฤติ
มาย ซึ่งกลอุบาย ทัญญูมิตตสส ทัพพล อันจะให้กำลังของพระราชา
อันซึ่งตนเห็นแล้วว่าเป็นข้าศึกศัตรูไม่ใช่มิตรชำระทรศโทรมไป ยุทธิ—
ตถ เพื่อจะได้ทำการสงคราม สัมมา โดยง่าย ฯ

๕๙ สุนกขตเต จ มังคเล ปุชิตานํ ปุชาย จ
พลกานํ ฐนํ ทตฺวา ยุทธิ พลวต ภาเว ฯ

ยุทธิ อันว่าการสงคราม พลวต จะเป็นสงครามมีกำลังกล้า
สุนกขตเต จ มังคเล ปุชิตานํ ปุชาย จ ก็เพราะการบูชาแก้ววิตถ
ควรบูชาทั้งหลายในเวลาฤกษ์ดี แลในเวลาทำการมงคลด้วย พลกานํ
ฐนํ ทตฺวา จ เพราะแจกขันให้ซึ่งทรพยัสเบียงอาหารให้เป็นกำลัง
แก้พลนิกายทั้งหลายด้วย ภาเว พงมี ฯ

๖๐ หิตถสสผลลสตทาหิ— วมมิโน รถยัตติเก
สัพพาวตยานิ ลทธาน สกกา เซตุ สัพพิ ภาเว ฯ

ราชา อันว่าพระราชชาติอัน ไต่แล้ว หัตถ์สัสผลลัสตตา
 ทวัมมิโน ซึ่งพลข้างพลมาแลสาตราวุธมีหอกอันคมเป็นต้น แล
 เกวาททั้งหลายกติก รัชชัตตเก ซึ่งพลรณแลพลทหารราชทั้งหลาย
 กติก สัพพาวตยานี ซึ่งสรรพรัตนเงินทองของที่ปลื้มใจอย่างยิ่ง
 ทั้งหลายกติก สักกา อาง เขตต์ จะชนะ (วิบุ ซึ่งชาคก) ภู
 ตลอดแผ่นดิน สัพพ ทั้งสิ้น ฯ

๑๐๑ โภถ โสถ กภย โลภ พยสนิ เทสวิภว
 ชัคคหนิคคโห ราชา สัพพ ตรติ ธนวา ฯ

โย ราชา อันว่าพระราชองค์ใด ชัคคหนิคคโห เป็นผู้ยก
 ย่องผู้ที่ควรยกย่องแลช่อมชผู้ที่ควรช่อมช ตรติ ย่อมข้ามพ้นไปเสียได้
 โภถ ซึ่งความโกรธ โสถ ซึ่งความโลภ กภย ซึ่งความกลัว โลภ
 ซึ่งความโลภ พยสนิ ซึ่งความฉิบหายใช้ความเจริญ เทสวิภว ซึ่ง
 ประเทศปราศจากความเจริญ สัพพ ทั้งสิ้น โส ราชา อันว่าพระราช
 องค์นั้น ธนวา ชื่อว่าเป็นผู้มีทรัพย์ ฯ

๑๐๒ ตัสมา สัพพอสสาเหน ปัพพะเมว นราธิโป
 ธนัญญายนัน กเร ตัสมิ ราชา ปติฏฐูเท ฯ

ตัสมา เหตุนี้ ราชา อันว่าพระราช นราธิโป ผู้เป็นใหญ่
 กวานรชน กเร พงทำ ธนัญญายนัน ซึ่งการสั่งสมทรัพย์ ปัพพะเมว
 กอนทเคยว สัพพอสสาเหน ด้วยความอุสาหะในกิจการทั้งปวง ปติฏฐูเท
 พงตั้งอยู่เฉพาะ ตัสมิ กัมเม ในกิจการนั้น ฯ

๑๐๓ พล สเมน สาธยาย

ภรุ เกเทน สาธเย

ลพภ อิตถิปทาเนน

หเน ทถเทน ทพพล ๑

ราชา อันว่าพระราชา พล ทำคนมีกำลังมาก สาธยาย พงให้
สำเร็จได้ สเมน ด้วยความประพฤติเสมอ (โดยเรียบร้อย) ภรุ ทำคน
มีปรกติเป็นคนฉลาด สาธเย พงให้สำเร็จได้ เกเทน ด้วยการทำลาย
ลพภ ทำคนโลภ สาธยาย พงให้สำเร็จได้ อิตถิปทาเนน ด้วยการ
เพิ่มเติมให้ซึ่งผลประโยชน์ หเน พงกำจัดเสีย ทพพล ซึ่งคนทรพล
ทถเทน ด้วยพระราชอาชญา ๑

๑๐๔ สเทสสันตฎฐโฐ หิตถิ

อัสสธนพล สติ

น จ กโรติ โย ยถัถ

อัญญเญ ตํ ปริมัททติ

ขัจจนตา กุขียตา ฐฐุ

ธนโกเค วิลุขียเต

ปริจโย นิตัสตเถ

อัญญเญ ปาเปติ สवल ๑

โย ราชา อันว่าพระราชาองค์ใด สเทสสันตฎฐโฐ เป็นผู้
ยืนค้ำอยู่แต่ในประเทศของตน หิตถิอัสสธนพล ครั้นเมื่อพลข้างพลมา
แลกำลังทรพย์กำลังพลทหาร สติ มีอยู่ น จ กโรติ ก็ยอมไม่ทำ
ยถัถ ซึ่งการสงคราม อัญญเญ ราชาโน อันว่าพระราชาอันทั้งหลาย
ปริมัททติ เมาะ ปริมัททนต์ติ ย่อมยำยริงแก่มเหง ตํ ราชานํ ซึ่ง
พระราชาองค์นั้น ขัจจนตา อันว่าขัจจนตชนบทขอบพระราชอาณาเขต
ทั้งหลาย กุขียตา เป็นขบถ วิลุขียเต เมาะ วิลุขียนต์เต ย่อมปล้น
แย่งชิง ฐฐุธนโกเค ซึ่งพระราชอาณาเขตแลทรพย์สิ้นเงินทอง

โภคสมบัตตทั้งปวง ปริงโย อันว่าพระราชาผู้ประวิทย์อยู่ นิตลัตถ
 ในคัมภีร์ราชนิตินิสาทร อัญญเญ ปาเปติ ย่อมทำพระราชาทั้งหลายอื่น
 ให้ถึง สवल ซึ่งอำนาจของตน ฯ

๑๐๕ อุลกัสส นิสเส กาโก กากัสสาयी วลฺ ชเย
 สหิสสาयी ฤเล นกโก นกกัสสาयी ชเล สโห
 หินฺตี เอว กาลเทสฺ อชานันฺโตว ยุชฺฌติ
 พทฺธิวากยฺยํ สเรยฺย วสฺยํ ตโต วิพลวา ฯ

กาโก อันว่ากา วลฺชเย พงฺสนอำนาจ อุลกัสส แก่นกเค้า นิสเส
 ในเวลากลางคืน อุลโก อันว่านกเค้า วลฺชเย พงฺสนอำนาจ กากัสสาयी
 แม่แก่กา (อเห ในเวลากลางวัน) นกโก อันว่าจรเข้ วลฺชเย พงฺสน
 อำนาจ สหิสสาयी แม่แก่ราชสีห์ ฤเล ขนบก สโห อันว่าราชสีห์
 วลฺชเย พงฺสนอำนาจ นกกัสสาयी แม่แก่จรเข้ ชเล ในน้ำ โย ราชา
 อันว่าพระราชาองค์โต เอว กาลเทสฺ อชานันฺโตว เมื่อไม่รู้ซึ่งกาละเทศะ
 อย่างนั้นแท้จริง ยุชฺฌติ ย่อมทำสงคราม ลัตตโว อันว่าราชสัตว์
 ทั้งหลาย หินฺตี ย่อมกำจัดเสีย ตํ ราชานํ ซึ่งพระราชาองค์นั้น โย
 ราชา อันว่าพระราชาองค์โต สเรยฺย พงฺระลกถิง พทฺธิวากยฺยํ แม่
 ซึ่งถ้อยคำของนักปราชญ์ โส ราชา อันว่าพระราชาองค์นั้น วสฺยํ ตโต
 ใดชอว่าถึงแล้วซึ่งความเป็นผู้มีอำนาจ วิพลวา ใดชอว่าเป็นผู้กำลัง
 ไทยวิเศษ ฯ

กำแพงแลขอมแลสาครามีหอกกายเครื่องประหารเป็นต้นแลคเมืองแล
อาวธมีธนูเป็นต้นบริบูรณ์แล้ว ยาว เพียงโต กเร พิงท่า รัฏฐิ์ ซึ่ง
พระราชอาณาเขตร ทาว เพียงนั้น ๑

๑๐๘ อัครตสมานอาร์กษ หัตถิสส์เวชชวตมก
พราหมณ์บชชตาททหิ สัมขันนานิ กตวายี ๑ ๑

อัยจ อีกประการหนึ่ง ฎไป อันว่าพระเจ้าแผ่นดิน กตวา
พิงท่า (จูานานิ ซึ่งททั้งหลาย) สัมขันนานิ ให้ถงพร้อมแล้ว
อัครตสมานอาร์กษหัตถิสส์เวชชวตมกพราหมณ์บชชตาททหิ ทวยชาง
แลมาแลชนทงหลายมีแพทยแลนายชางแลพราหมณ์แลบชชตาททหิ เป็นต้น
ให้เป็นผู้มีการรักษาสेमอด้วยพระองค์ (ยาว เพียงโต กเร พิงท่า
รัฏฐิ์ ซึ่งพระราชอาณาเขตร ทาว เพียงนั้น) ๑

๑๐๙ ลพภคถทุมมุนตฺราส— พาลาสันตวิรัชชิต
ปรวิสัยยทชาย คัจฉเยยเว นราสโก ๑

นราสโก อันว่าพระนราธิบคิผู้ประเสริฐ ลพภคถทุมมุนตฺรา—
สพาลาสันตวิรัชชิตเอว เป็นผู้เว้นเสียดจากคนผู้มีความมักประโยชน์
ทวยโลก แลคนมีใจชั่ว แลคนมีใจสทงหวาก แลคนมีใจเป็นพาล
แลคนมีใจไม่สงบแล้วเทยว คัจฉเยย พิงยกกองทัพไป ปรวิสัยยทชาย
เพื่อจะรบเอาชางบ้านเมืองของพระราชอาอน ๑

๑๑๐ ญุตวา สัตตติ ปรสกก— เสณานิ ทวิธิ ฎตติ
สามเภททาโนปาเย วาสคัจฉญุจ การณ
ปรวิสัยยทชาย คัจฉเยยเว นราสโก ๑

นราสโกล อันว่าพระนราธิบติผู้ประเสริฐ ญัตวา พงทราย
 สัตตปรสกเสณานันทวิธกัต ๑ ซึ่งความองอาจแห่งพลรบของสัตว์แล
 พลรบของพระองค์ทั้งสองฝ่าย โดยความจริงแท้กัต สามเภททาโน—
 ปาเยการณกัต ๑ ซึ่งเหตุการณ์ในสามะอขยายแลเภทะอขยายแลทานะ
 อขยาย โดยความจริงแท้กัต (อขยายให้สังขคักแลอขยายให้สัตว์แตกร้าง
 กันแลอขยายให้สินขลฤาซอราคาญ) วาสคัจฉิกการณกัต ๑ ซึ่ง
 เหตุการณอันควรจะหยุดอยู่ฤาควรจะไป โดยความจริงแท้กัต คัจฉียย
 พงไป ปรวิสัยยทชาย เพื่อจะรบเอาซึ่งบ้านเมืองของพระราชาอน ๑

๑๑๑ สมิ สามเณ สาเชยย สรวี เภเทน สาชเย
 ลุพภัก ทาเนน สาเชยย ยุตเชน สาชเย ปเร ๑

นราสโกล อันว่าพระนราธิบติผู้ประเสริฐ สมิ ทำสัตว์ผู้มี
 กำลังเสมอกับตน สาเชยย พงให้สำเร็จ สามเณ ทวยสามะ
 อขยาย (ทำอขยายผูกไมตรีให้เขารักใคร่ตนฤาให้สังขคัก) สรวี ทำ
 สัตตทมกำลังกล้าหาญกว่าตน สาชเย พงให้สำเร็จ เภเทน
 ทวยเภทะอขยาย (ทำอขยายให้เขาแตกร้างจากสามัคคิกัน) ลุพภัก
 ทำสัตว์ทโลภ สาเชยย พงให้สำเร็จ ทาเนน ทวยทานะอขยาย
 (ทำอขยายให้สินขล) ปเร ทำสัตว์อนทงหลายททำทวยอขยายสาม
 ประการนี้ไม่ไคแล้ว สาชเย พงให้สำเร็จ ยุตเชน ทวยการ
 ทำสงคราม ๑

๑๑๒ ฉัคคโณ สันธิ ทานาโท วิครโห อัสส โนปโก
 อาสนัน เต อโกล นัตถิ ยานัน สัพเพหิ คมนัน
 ทวีธาคุโณ เสนันทเชน ปรนีสสยสังครโห ๑

ภรทชวททวริย ซึ่งความเพียรเป็นเหตุรักษาซึ่งประโยชน์แลลาภ
ให้เจริญ ตถา ฉนนัน ๑

๑๑๔ ๐ นินา วัลลภอิทธิเหหิ โจริ รั๊กเข สรัฎฐุฏัก

โกเส รั๊กเข ตโต รัฎฐุเฐ จัตตาโร เต สรั๊กขเต ๑

ราชา อินว่าพระราชา รั๊กเข พงของกัน โจริ ซึ่งโจริ

สรัฎฐุฏัก ซึ่งพักคือนมในแวนแควน โกเส ซึ่งพระคลังทั้งหลาย

นินาวัลลภอิทธิเหหิ ควบคุมชนตำแลคนสนิทแลคนมั่งมีทั้งหลาย ตโต

แต่นั้น รั๊กเข พงของกัน รัฎฐุเฐ ซึ่งแวนแควนทั้งหลาย เต

จัตตาโร อินว่ากรบของกันทั้งหลายสิ้น สรั๊กขเต ได้ชื่อว่าพระราช

ของกันคแล้ว ๑

๑๑๕ ๐ เขตเต พล ปรุกกัม อนตักกัมม โจทย

อตักกัมมเต ชนวาโท โกลโรโธ จ ชายติ ๑

ราชา อินว่าพระราชา โจทย พงตักเตอน (พงเรียก)

พล ซึ่งราชพล (ซึ่งอากรคานา) เขตเต ในที่ไร่นา อนตักกัมม

อย่าให้เหลือเกิน ปรุกกัม ซึ่งกำหนดที่เคยใช้มาแล้ว พลิมหิ ครัน

เมื่อราชพล อตักกัมมเต อินพระราชาให้เรียกเกินกำหนดไป ชนวาโท จ

อินว่าถ้อยคำที่กล่าวติเตียนของประชุมชนกัตติ โกลโรโธ จ อินว่า

การขบคคลังกัตติ (ความวิบัติพระราชทรัพย์กว่า) ชายติ ย่อมเกิดมี ๑

๑๑๖ ๐ สารเท อุตวิสันเต ยาเต อีฎฐุผลโล ภาเว

ชยปราชโย นิจจ อาหุ เกจิ นัตถติ จ ๑

อิฏฐุณโล อันว่าผลอันพระราชปราธนาแล้ว ยาทะ ในการ
ยาทรากองทัพไป สาทะ อุตวิสัยสันเต ในฤคศาสตร์ฤคคุณ ภาเว
พิงมิ ๑ อนึ่งโลศ เกจิ ยัณชิตตา อันว่ายัณชิตทั้งหลายข้างพวก อาห
กล่าวแล้ว ชยปราชโย นิจัง นตถิ อติ ว่าคังนี้ ชยปราชโย อัน
ว่าความมิไชยแลปราไชย นิจัง ชื่อว่าเป็นการเที่ยง นตถิ หามิไค้ ๑

๑๑๗ สติยิ อวินัสสันเต กัมมยตตัสส สัทธิต
นัสสันนิตริโน รัญโญ สามัญญอามิสกุโณ ๑

อวินัสสันเต ครนเมื่อความพินาสฉิบหายของอริราชศัตรู สติยิ
แน่มอยุ่ สัทธิต อันว่าความสำเร็จคังปราธนา โหติ ย่อมมี กัมม
ยตตัสส แก่พระราชามีการงานประกอบแล้ว นัสสันน อันว่าความ
พินาสฉิบหาย อิทัน โหติ ย่อมมี อริน แก่ราชศัตรู สามัญญ
อามิสกุโณ อันว่าสภาวะชื่อว่าอามิสกุณโดยสามัญ โหติ ย่อมมี
รัญโญ แก่พระราช ๑

๑๑๘ สัตตวธาย สชิว สุกกัมมยตตัง วเช
ทุกมมมहि ยทิ รัญโญ น ชเหยย สกั หิตัง
สุกกัมเม สติ กนุ หิตถิ ทิฏฐุเช ปเทสินา ๑

ราชา อันว่าพระราช อิฉันโต เมื่อปราธนา สัตตวธาย
เพื่อจะฆ่าชงศัตรู วเช พงเวนเสย สุกกัมมยตตัง ชงคนผู้ประกอบ
การงานคิ สชิว ไหมชีวิตไว้ ทุกมมมहि ครนเมื่อกรรมอันชัว ยทิสติ
ฉิแล่มอยู่ไซ รัญโญ แก่พระราช ราชา อันว่าพระราช น ชเหยย
อย่าพึงสละเสย สกั หิตัง ชงประโยชน์ตนเอง สุกกัมเม ครนเมื่อ

กรรมงาม สติ มีอยู่ ราชชา อินฺว่าพระราชา จินฺเตยฺย พงฺทรงคําวีห
ว่า หิ ติงเรารํพิงแทจรง กนฺ อินฺว่าเหตุคิงฎาหนอ อิตฺถิ จะมี ทิฏฺฐิเชฺฐ
ในทันตาเห็น ปเทสินา ติวฺยความปรากฏน (ติวฺยความอ้างถงน) ๗

๑๑๙ กาลे ขัปปิโปนฺตี อิจฺฉตถา สลฺลิกฺขิกา อนฺสฺสกา
ภักขาสโคจริ อช คราว หนอสนฺสกา ๗

สลฺลิกฺขิกา อินฺว่าคนมีสรีรคทงหลาย (คนมีบุญ) อิจฺฉตถา มี
ความตองการติวฺยวตถอนตนพิงปราดนา อนฺสฺสกา ไม่ตองชวนชวาย
ขัปปิโปนฺตี ย่อมถง กาลे ตามกาล (กอว เหมอนอะไร) อชคราว
เหมอนอย่างงเหลอมทงหลาย หนอสนฺสกา มีความชวนชวายอันสละ
เสียแล้ว ขัปปิโปนฺตี ย่อมถง ภักขาสโคจริ ซึ่งทโคจรมภิกษาหาร ๗

๑๒๐ ทุคฺคิกฺกุจฺจิตฺติ ยथाขกฺกิ พหุ วิวียกา ผลํ
โนปกโรติ สลฺลิตฺติ ปตํ สาธารณํ ภาเว
โนภียตฺตํ ปติตฺตญฺจ รสฺวิ สุขทํ ภาเว ๗

ขกฺกิ อินฺว่าผลไมยงไม่สุกแล้ว ทุคฺคิกฺกุจฺจิตฺติ อินฺตงอยู่แล้ว
ในทอนคนเกยยาก พหุชนา อินฺว่าชนเปนอันมาก วิวียกา ก็พากัน
พากเพียรเอา ผลํ อินฺว่าผลไม้ โนปกโรติ ย่อมไม่เปนอุปการะ
สลฺลิตฺติ ให้สำเร็จประโยชน์ ยथा ในกาลใด ปตํ อินฺว่าผลไม้อันหล่นแล้ว
สาธารณํ จึงเปนสาธารณะ (ชนอัน แก่ชนทงหลาย) ภาเว พงมี
คทา ในกาลนั้น จ อนึ่งโสค ปติตํ อินฺว่าผลไม้อันหล่นเอง โนภียตฺตํ
อันบุคคลไม่ประกอบความเพียรอย่างยงแล้ว (อันบุคคลไม่ไต่สอย
ให้ตก) รสฺวิ มีรส สุขทํ กินอร่อย (กินชื่นใจ) ภาเว พงมี ๗

๑๒๑ ๐ สุตสูสา สนวนญเจะ คหณ ธารณ ตถา
 อโภ โวหา อตถชญญา ตตถญญา สัตตมึ คุโณ ๑
 สัตตมึ อินว่าคณชาตมึคณครบเจตประการ อิติ คอ สุตสูสา ๑
 อินว่ากรียาทไตสคยพงคาสังสอนของนักปราชญ์กต สนวนญ ๑ อินว่า
 การทไตพงคาสังสอนของพระพทธจกต คหณ ๑ อินว่าการทไตคักษา
 เล่าเรียนพระปริยัตธรรมกต ธารณตถา อินว่าการทไตจำทรงพระ
 ปริยัตธรรมทคักษาเล่าเรียนไว้ ไตกต อโภโวหา ๑ อินว่ากรียาท
 ไตขอกกล่าวพระปริยัตธรรมตามทไตสคยพง แลไตคักษาเล่าเรียน
 มาทงสองประการกต อตถชญญา ๑ อินว่าคณชาตทไตรอขรรธธา
 ธิบายแห่งพระพทธวจนระกต ตตถญญา ๑ อินว่าคณชาตอนรทวดง
 ชงพระพทธวจน โดยประจักษทกแท่นแกใจกต คุโณ จตไตชอว่า
 สภาวะมึคณ ๑

๑๒๒ ๐ มัททสัทตคคุโณเปโต เอโก อปี คชชปติ
 รินนิก ลลา หันติ อังกุโลว ชโย ภูโป
 ตสมา ภูโป ตโต โหติ คชาธิกพล มโต ๑
 คชชปติ อินว่าพระยาชาง มัททสัทตคคุโณเปโต เข้าไปถง
 แลว ชงคณคอความอาหาญเพราะความเมา (ทรงคณทวยฤทธิเมา)
 เอโกอปี แมตวเตยว หันติ ฆ่าเสียไต อนิก ชงพลรบ อริน ของ
 ชาคักสตร ลลา เพราะความองอาจ (เยองกรายไป) ภูโป อินว่าพระ
 เจ้าแผ่นดิน อังกุโลว ทรงแต่พระแสงของจ้าวเท่านั้น ชโย ไตชอว่า
 เปนผู้ชนะ ตสมา เพราะเหตุั้น ภูโป อินว่าพระเจ้าแผ่นดิน คชาธิ

กพโลมโต เป็นผู้อันชนทั้งหลายกล่าวแล้ว ว่าเป็นพระเจ้าจุฬพล
 ยิงกล่าวข้าง โหติ ย่อมมี ตโต แต่กาลทรงช้างชำนะคักมาแล้วนั้น ฯ

๑๒๓ ๐ ลัมมาย สัตถ์ ฐิตเต ฐัมมาย ลัมยิ ตถา

ฐัมมิ โมกขาย เมธาวี ฐนึ ทานาย ภูตตเว ฯ

เมธาวี อันว่าบุคคลผู้มีปัญญา ฐิตเต พึงทรงไว้ สัตถ์ ซึ่ง
 พระพุทธวงษนะที่ไต่สคยมาแล้ว ลัมมาย เพื่อความสำรวมอินทรีย์ ตถา
 ลาคัยนั้น ฐิตเต พึงทรงไว้ ลัมยิ ซึ่งความสำรวมอินทรีย์ ฐัมมาย
 เพื่อสัจจธรรม ฐิตเต พึงทรงไว้ ฐัมมิ ซึ่งสัจจธรรม โมกขาย
 เพื่อจะให้ตนหลุดพ้นไปจากทุกข์ในสังสารวัฏ (เพื่อพระนิพพาน) ภูตตเว
 พึงจ่าย ฐนึ ซึ่งทรัพย์ ทานาย เพื่อทาน ฯ

๑๒๔ ๐ ทานึ สลล ปริจจาคิ อาศชวี มัททวึ ตบิ

อโกธึ อวิหสิญฺจ ชันตีญฺจ อวิโรธนึ

ทเสเต ฐัมมราชาโน อัยปมิตฺเตน ธารยึ ฯ

ฐัมมราชาโน อันว่าพระราชาผู้ตั้งอยู่ในธรรมทั้งหลาย ธารยึ
 พึงทรงไว้ ทสราชฐัมเม ซึ่งราชธรรมทั้งสิบประการ อิติ คือ ทานึ จ
 ซึ่งทานกตติ สลล จ ซึ่งศัลกตติ ปริจจาคิ จ ซึ่งการบริจจาคกตติ อาศชวี จ
 ซึ่งความเป็นคนซื่อตรงกตติ มัททวึ จ ซึ่งความเป็นคนอ่อนน้อมกตติ ตบิ จ
 ซึ่งความเป็นผู้มีความเพียรกตติ อโกธึ จ ซึ่งความไม่โกรธกตติ อวิหสิญฺจ
 ซึ่งความไม่เขยตเขยนผู้ อนกตติ ชันตีญฺจ จ ซึ่งความอดทนกตติ อวิโรธนึ จ
 ซึ่งความไม่ยินร้ายคือความไม่เกลียดชังใครกตติ เอเต เหล่านี้ อัยปมิตฺเตน
 ทัวยความไม่ประมาณ ฯ

๑๒๕ ๐ ทานั อัจฉริยา บีย— วาจา อัจฉรมย์ยี ๑

สังคหา จตุโร อิเม มุณิน์เทน ปกาลีตา ๑

จตุโร ธิ์มา อันว่าธรรมทั้งหลายสัประการ อิติ คือ

ทานั อันว่าการให้ทานกัคือ อัจฉริยา ๑ อันว่าความประพฤติแต่
สิ่งซึ่งเป็ประโยชน์กัคือ บียวาจา ๑ อันว่าวาจนำมาซึ่งความรักกัคือ
อัจฉรมย์ยี ๑ อันว่าความตั้งตนไว้เสมอคือ อิเม เหล่านั มุณิน์เทน
อันพระพุทธรเจ้าผู้เป็นใหญ่กว่านักปราชญ์ ปกาลีตา ประกาศแล้ว
สังคหา ว่าสังคหธรรม (ธรรมเป็นที่ยกเหนียวของสัตว์โลก) ๑

๑๒๖ ๐ วเน มิกา น ลภันตี มตถยา นีททั สุขั

ราชาไนยี น ลภันตี อุตตรถามภิตโต

สัสารภยภิตเนน น รมันตี เย บัณทิตา ๑

มิกา อันว่าเนอทั้งหลาย วเน ไนยี น ลภันตี ย่อมไม่ได้
นีททั สุขั ซึ่งความหลับสบาย มตถยา เพราะความกลัวตาย ราชาไนยี
เมื่อนัว่าพระราชาทันหลาย น ลภันตี ย่อมไม่ได้ นีททั สุขั ซึ่ง
ความหลับสบาย อุตตรถามภิตโต เพราะความกลัวแต่ราชสัตรทมิ
กำลังยิ่งกว่า เย บัณทิตา อันว่าบัณทิตันหลายเหล่าใด น รมันตี
ย่อมไม่ยินดี นีททั สุขั ซึ่งความหลับสบาย เต บัณทิตา อันว่า
บัณทิตันหลายเหล่านัน น ลภันตี ย่อมไม่ได้ นีททั สุขั ซึ่งความ
หลับสบาย สัสารภยภิตเนน เพราะความกลัวแต่ภัยในสังสารวัฏ ๑

๑๒๗ ๐ ขมา ขาคริยุญ์ฐานั สัวิภาโค ยทิกัชณา

นายกัสส์ คุณา เอเต อัจฉิตัพพา หิตักัณนา ๑

พระราชอาชวเร ควรประพฤติ อภย มุทติกัชนั ซึ่งอาการทั้งอ่อน
ทั้งห้าวหาญทั้งสองอย่าง ๗

๑๓๐ กัสสโก วาณิโช มัจโจ สมโณ สุตตลลวา

เตส วิปลชาเตส ฐฐฐฐ วิปล ลียา ๗

เตส อิมส ชเนส ในเมื่อชนทั้งหลายเหล่านั้น อิติ คือ
กัสสโก อันว่าชวานากติ วาณิโช อันว่าพ่อค่างติ มัจโจ อันว่า
อำมาตย์กติ (ข้าราชการ) สมโณ สุตตลลวา อันว่าสมณะผู้มี
พทวณะไคสคยพมกแลมคิลกติ วิปลชาเตส เกิดมีไฟขลุ่ยแล้ว
ฐฐฐฐ แม่อนว่าแวนแควน วิปล ก็เป็นทไฟขลุ่ย ลียา พม ๗

๑๓๑ เตส ทพพลชาเตส ฐฐฐฐ ทพพล ลียา

สฐฐฐ วิปล คัสมา ฐฐฐฐ ฐฐฐฐ ฐฐฐฐ ๗

เตส ชเนส ในเมื่อชนทั้งหลายเหล่านั้น ทพพลชาเตส เกิด
มีกำลังทรุดโทรมแล้ว ฐฐฐฐ อันว่าแวนแควน ทพพล ก็เป็นทมีกำลัง
ทรุดโทรม ลียา พม คัสมา เหตุนี้ ฐฐฐฐ ฐฐฐฐ อันว่าพระราช
ผู้ปกครองซึ่งแวนแควน ฐฐฐฐ พมทรวงไว สฐฐฐฐ ซึ่งแวนแควน
ของพระองค์ วิปล ให้ไฟขลุ่ย ๗

๑๓๒ มหารุกขลล ผลโน อาม ฉินทติ โย ผล

รลลลล น ชานาคี พชญจาบี วินลลลล ๗

โย ปุคคโล อันว่าบุคคลใด ฉินทติ ย่อมเกิด ผล ซึ่ง
ผลไม้ อาม ยงคิย มหารุกขลล ของต้นไม้ใหญ่ ผลโน ที่มีผล

โล ปุคฺคโล อธิวํบุคคลนํ น ชานาติ ย่อมไม่รู้ วัสฺสํ ซึ่ง
รศกฺกํ อัสสํ รุกฺขสฺสํ ของตนไม่นน พชฺฌญาบ แมื่อนว่าพชพรรณกค
อัสสํ รุกฺขสฺสํ ของตนไม่นน วินสฺสติ ย่อมพินาศ ๑

๑๓๓ มหารุกฺขสฺสํ ผลินโน ชกฺกํ ฉินฺทติ โย ผลํ
รสฺสํ วิชานาติ พชฺฌญาบ น นสฺสติ ๑

โย ปุคฺคโล อธิวํบุคคลโค ฉินฺทติ ย่อมเค็ด ผลํ ซึ่ง
ผลไม ชกฺกํ ทสฺกแลว มหารุกฺขสฺสํ ของตนไมใหญ่ ผลินโน
ทมิผล โล ปุคฺคโล อธิวํบุคคลนํ วิชานาติ ย่อมรู้แจ้งชค วัสฺสํ ๑
ซึ่งรศกฺกํ อัสสํ รุกฺขสฺสํ ของตนไม่นน พชฺฌญาบ อธิวํพชพรรณกค
อัสสํ รุกฺขสฺสํ ของตนไม่นน นนสฺสติ ย่อมไมพินาศ

๑๓๔ มหารุกฺขุชฺฌมํ ฐฐํ โย อธิมน ปรสาสติ
รสฺสํ วิชานาติ ฐฐญฺญาบ น นสฺสติ ๑

โย ราชา อธิวํพระราชาองค์โค ปรสาสติ ย่อมสั่งสอนทวไป
ฐฐํ ซึ่งแวนแควน มหารุกฺขุชฺฌมํ มีอุปมาเหมือนตนไมใหญ่ อธิมน
โดยธรรม โล ราชา อธิวํพระราชานํ วิชานาติ ย่อมทรงทราบ
แจ้งชค ฐฐญฺญาบ ซึ่งรศกคความเปนไปกค อัสสํ มหารุกฺขุชฺฌมสฺสํ
ของแวนแควนอันมีอุปมาเหมือนตนไมใหญ่นน ฐฐญฺญาบ แมื่อนว่า
แวนแควนกค น นนสฺสติ ย่อมไมพินาศ ๑

๑๓๕ โย ๑ ราชา ชนยเท อธิมน ปรสาสติ
สัพฺโพสฺสํ โล ราชา วิรุทฺโธ โหติ ชคฺคโย ๑

๑๓๘ ๐ ตเถว อีสโย หัส

สยเม พรหมจริเย

อธัมมจารี ชัตตโย

สัสคเคน วิรุชฌติ ฯ

ตเถว อีกประการหนึ่งแท้จริง ชัตตโย อันว่าพระมหากระษัตริย์
อธัมมจารี ผู้ประพฤติไม่เป็นธรรม หัส เบียดเบียนอยู่ อีสโย ซึ่งพระ
ฤาษีทั้งหลาย (นักบวช) สยเม ผู้สำรวจกายวาจาใจ พรหมจริเย
ผู้ประพฤติเหมือนพรหม วิรุชฌติ ซึ่งว่ายอมผิด สัสคเคน จากทาง
สวรรค์ของพระองค์ ฯ

๑๓๙ ๐ สย กตานิ ปเรน

มหานัชโชชวงกตา

อิสสเรน กตา รัญญา

สรัญญู อธิขัจจโต ฯ

มหานัชโชชวงกตา อันว่าความที่แห่งแม่น้ำใหญ่มีตรงมีคค
สยกตา อันแม่น้ำใหญ่กระทำแล้วของตนเอง มหานัชโชชวงกตา
อันว่าความที่แห่งแม่น้ำใหญ่มีตรงมีคค ปเรน ด้วยเหตุอัน นโหติ
หามิไค ยัสมา เหตุโต ตัสมา เหตุนั้น (อุชวงกตา อันว่าความที่
แห่งแคว้นแคว้นจะเป็นตรงเป็นคค) รัญญา อันพระราชา อิสสเรน ผู้
เป็นอิสสระ กตา ทำแล้ว อธิขัจจโต เพราะความที่แห่งพระราชาานั้น
เป็นใหญ่ยิ่ง สรัญญู ในแคว้นแคว้นของพระองค์ ฯ

๑๔๐ ๐ ปุตโต ปาย กโต มาตา สีสโส ปาย กโต ครุ

นาคเวหิ กโต ราชา ราชา ปาย ปโรหิตโต ฯ

ชนกายัสส ของประชุมชน ราชาว คือพระราชาแท้จริง ชีวิต อันว่า
ชีวิต ราชัน ของพระราชาทั้งหลาย ราชัมโมว คือราชธรรมแท้จริง ๑

๑๔๓ ๐ อนาคต วิณัสสันติ นัสสันติ พหุนายกา
ณินายกา วินายกา นัสสันติ สุตุนายกา ๑

(ชนนิกายา อันว่าประชุมชนทั้งหลาย) อนาคต ไม่มีนาย
วิณัสสันติ ย่อมฉิบหาย พหุนายกา มีนายมาก นัสสันติ ย่อมฉิบหาย
ณินายกา มีสตรีเป็นนาย นัสสันติ ย่อมฉิบหาย วินายกา ปราศจาก
นาย นัสสันติ ย่อมฉิบหาย สุตุนายกา มีเด็กเป็นนาย นัสสันติ ย่อม
ฉิบหาย ๑

๑๔๔ ๐ กัจฉบับญจ มัจฉานัน กุกุกุญญจ เณนัน
ปตตโปโส ยถา โหติ ตถา มัจเจ สุราชัน ๑

ปตตโปโส อันว่าการเลี้ยงลูก กัจฉบับญจ ของแม่เต่า
ทั้งหลายกต มัจฉานันญจ ของแม่ปลาทั้งหลายกต กุกุกุญญจ ของ
แม่ไก่ทั้งหลายกต เณนันจ ของแม่โคทั้งหลายกต โหติ มี ยถา
ฉนโต โปโส อันว่าการเลี้ยงรักษา มัจเจ ซึ่งอำมาตย์ทั้งหลาย
โหติ มี สุราชัน แก่พระราชาผู้ประเสริฐทั้งหลาย ตถา ฉนัน ๑

๑๔๕ ๐ อิท สัตถ มนิ ยานอ นยญญอ ปลวิษปติ
อพิยาขันโน ชเย ภูม สัคคภูจฺจาเนจ นนทติ ๑

ปลวิษปติ อันว่าพระเจ้าแผ่นดิน อิท สัตถ มนิ ยานอ พิง
ทรงคมภีรราชนิตีสาทรนไว้ให้ดำเนินไปในพระราชหฤไทย (พึงสาธ

ขยายให้เข้าใจ) นยัญญโณ พงรอรชชงนัยคอกเหตุผลมีประการต่าง ๆ
 อพิยายันโน พงเปนผู้ไม่ถึงซึ่งความพินาศฉิบหาย ชเย พงได้ไชยชนะ
 อร ชงอรรราชสตร ภูมิ ทัวแผ่นพนพสธาตล ๑ อีกประการหนึ่ง
 นนทติ จะเพลิตเพลิน สักคภูฐาเน ในสักคฐานทศคตโลกสวรรค ๑

๑๕๖ ๐ อนันตญาณาโม ๑ ราชเสฏฐิขัยภูฐายกา

คณามิสสภพราหมีโณ อโภ เต รจิโต อัย ๑

อโภ พราหมีณา อันว่าพราหมณทั้งสองคน ราชเสฏฐิขัยภูฐายกา
 เปนผู้ทำนบำรุงอย่างประเสริฐของพระราชา อนันตญาณาโม ๑ คือ
 พราหมีณชออนันตญาณ ๑ คณามิสสภพราหมีโณ ๑ คือพราหมีณชอ
 คณามิสสภะ ๑ อตถ ม อัยราชนต อันว่าคัมภีร์ราชนตน เต เมาะ
 เตหิรจิโต อันพราหมณทั้งสองคนนั้นแต่งไว้แล้ว ๑